

## Etimologii.

**Ariuș, -ă ; hircă, ghircă ; arvon, arvun, arvune, iarvant, arvant, arvânt, arpun.**

Adjectivul *ariuș, -ă* (*Dicț. Acad.* I, 256), *erûș, -ă* (*Noua Rev. Rom.*, vol. 8, Nr. 6, p. 86) este calificativul unui soi de mere care se coace de timpuriu (pe la Sf. Petru și Sf. Ilie).

*Dicț. Acad.*, I, 256 — unde se atestă cuvântul din Țara Hațegului, Bănat, Severin și Mehedinți, — pentru a explica acest cuvânt se gândește la ung. *erös* „tare, vârtos“. Fără îndoială din punct de vedere formal (cf. *Ariușd* < ung. *Erösd*, j. Treiscaune ; dar și *iris* „sănătos“, „tare“, ap. Frâncu-Candrea, *Românii din Munții Apuseni* (Moții), București, 1888, p. 101, < ung. *erös*), chiar și al sensului, această explicație este posibilă. Totuși din definițiile date se vede că nu este vorba atât de mere „tari, vârtose“, cât de mere „timpurii“, care nu totdeauna sânt tari. Apoi forma de singular *ariug*, alături de pluralul *ariuși*, ne trimite la un radical original cu *-h*, nu cu *-ș*, din care nu s'ar putea desvolta *-g*.

Pentru aceste motive, precum și având în vedere întinderea geografică a cuvântului, cred că mai curând avem a face cu sârbescul *jaruh* „vernus“ (cf. și ceh.-slov. *jary*, pol. *jary* „frühlingsheurig ; zeitlich“) < v.-sl. *jarŭ* „ver“, „Frühling“ (cf. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, IV, 471, 473, 478, și Berneker, *SEW.*, 446—447), sensul original trebuind să fie cel de mere „primăvara-

tice“ sau „de vreme“, „timpurii” (cf. srb. *jarša* „Ursula-birn“, „vrsta kruške“, *Rječnik*, I. c.). Ar fi vorba deci de un cuvânt înrudit cu *iriță*, s. f., „specie de grâu de primăvară“, < slav. *jarica*, și cu *hircă*, *ghircă*, s. f., „Triticum durum“, *Dicț. Acad.*, II, 263 și 392, care pare a fi identic cu slav. *jarka* (cf. srb. *járík* „Sommergetreide“, pol. *jarka* „Sommerkorn“), venit prin limba ungurească ori germano-săsească, unde *i* inițial dă *g-*, *ǰ-* (cf. ung. *járke*, *jerke*, *jarka* „miel“ sau „ied mai tânăr de un an“ < slav. *jarka*; ung. *járce*, *gerce* „puică“ < slav. *jarica*).

Ivirea lui *-i-* înainte de *-u-* în forma *arius* alături de *erus* (< \**ieruș*) s'ar putea explica ori prin metateza lui *j* inițial, ori printr'o diftongare de felul celei din *ștreang* < germ. *Strang*, *Vireag* < ung. *virág*, *vileag* < ung. *világ*, *liurcă* < slav. *lurka* < *lura* (cf. rut. *lura*) etc.

Cât privește pe *a* inițial din slav., în special din srb. *ja-*, cf. numele arborelui mitic („sicomor“, „arțar stufos“, „platan“) numit *arvón*, *arvún*, *arvúne*, *iarvánt*, *arvánt*, *arpun*, *darvon*, *darvánt*, deci uneori cu *d* protetic ca în poeziile populare și cu *t* epitetic, ca și în alte cuvinte (cf. *paus* și *paust* în Maramureș, *ghes* și *ghest*, *valos* și *valost* etc.), derivat de Hasdeu, *Et. Magn.*, 1788—1791, greșit din \**laurentum*, \**laurinum* + *Arvinte* (= slav.-biz. *Lavrentie*), pentru care *Dicț. Acad.*, I, 280, se gândește la bulg. *javor*, iar V. Bogrea, *Dacoromania*, II, 441—443, la forma metatezată (influențată prin et. pop. de *arvonă*, *arvună*) \**jarvo* a slavului *javorŭ* πλατάνος „platanus“ (cf. germ. *Ahorn*, ung. *jávorfa*), dar care într'adevăr trebuie derivat din forma metatezată \**arvon*, \**jarvon* a slavului vechiu \**avorn* sau \**javorn* (cf. *-n* și în forma germană!), primită înainte de a-și pierde pe *-nŭ* pe urma faptului că a fost confundată, prin etimologie populară, cu adj. \**avorinŭ* s. *javorinŭ* (cf. rus. *javornyĭ*, s.-cr. *javoran*), v. Berneker, *SEW.*, 34—35; *aglică* „Filipendula hexapetala“ < srb. *jaĝlika* (*jaĝlac*), *Dicț. Acad.*, I, 70; *agud* „dud“ < srb. *jaĝoda* „fragă“, *Dicț. Acad.*, I, 73—74, etc.

## Bălmăji; boscorodi.

Verbul *bălmăji* (*bălmăși, bălmuji, bălmoși*, cu trecerea lui *ă > o* după labială : *bolmoși* și *bolmoji, îmbolmăji*), împreună cu derivatele sale despre care va fi vorba mai încolo, pare a nu avea nici o legătură cu mâncarea țărănească numită *balmoș* (*balmuș, balmuj, balmăș, balmaș, balmăj, balmeș, balamiș - balmuș*)<sup>1</sup>), cum sugerează *Dict. Acad.*, I, 460, ci este mai curând un termen de medicină populară, întrebuintat de vraci și babe vindecătoare, care, deodată cu o seamă de doctorii primitive, de oblojeli etc., întrebuintează și puterea mistică a descântecelor și formulelor mai mult ori mai puțin înțelese.

Radicalul de la care trebuie să plecăm este ung. *balzsam*, cuvânt atestat în această formă încă de la începutul secolului XVI, care fie că derivă din germ. *Balsam* ori este un postverbal al lui *balzsamos, balzsamol*, derivatele lui *balzsamum, balzsamom* < lat. *balsamum* (cf. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 263—264), a trebuit să aibă toate sensurile cuvântului latinesc (pentru care cf. gr. βάλσαμον, arab. *balsam*), deci și pe acel de „liquidum medicamentum oculorum curationi necessarium, quod arboribus destillat in modum picis“ alături de „liquor aromaticus, planta aro-

<sup>1</sup> Cuvântul nostru nu poate fi despărțit de ung. *bálmos*. După Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 260, cuvântul unguresc este luat din românește. Etimologia cuvântului românesc „nu este clarificată ; l-au apropiat de ciag. *balamač* „eine dicke, klebrige Suppe, Brei“ (Vámbery, *Stud.*) ; cf. și osm. *bulamaž* „der Syrop, das Eingekochte ; eine Mehlsuppe mit Käse ; eine Speise, die aus Mehl, Zucker und Fett gekocht wird“, Radl.) și cu fr. *talmouse* „Art Käsekuchen“. Cea din urmă apropiere este cea mai probabilă“ (cf. *talmeș-balmeș*). Din românește pol. *balmoś* (Miklosich, *EtWb.* ; *MNyr.* ; XVI, 17), bg. *balmaš* „Speise aus Maismehl, Quark u. Butter“ (prin et. pop. > *bělmož*, *Balkan-Archiv*, III, 283), săs. *Bälməsch* (*Siebenb.-sächs. Wb.*, I, 400). Weigand își mai menține și acum părerea că rom. *balmoș* este de origine ung. și înrudit cu ciag. *balmač*, turc. *bulamaž* (cf. XVI. *Jahresbericht*, 220, și *Balkan-Archiv*, III, 283, iar Dr. Karl Lokotsch, *Etymologisches Wörterbuch der europäischen (ger-*

maticum istum et fragrantissimum liquorem fundens“ și „sacram chrisma seu oleum sacrum“.

Două împrejurări vorbesc pentru această explicație: una formală, iar cealaltă semantică.

Cea formală este metateza cuvântului care ar trebui să aibă forma \**băljamî* s. \**băljomî*. Ea pare a se fi făcut sub influența lui *obloji* (< v.-bg. *obložiti*) cu care a trebuit să aibă un sens asemănător.

Pe cea semantică ne-o explică în parte cea formală: e vorba de un termen medical popular. *Bălmăji* a trebuit să însemneze la început „a vindeca prin oblojeți cu balsam“, apoi „prin orice fel de oblojeți“. Sensul din urmă mi-e cunoscut din regiunea Năsăudului. La oblojeți s'au adăus și descântece sau formule neînțelese care se întrebuintează și la vrăji și farmece. Astfel a luat *bălmăji* sensul de „a vrăji, a zăpăci pe cineva prin vrăji sau farmece“, care se vede clar în exemplul: *Badeo, nu te-am bolmojit, cum maică-ta mi-a stârnit, că bolmoaja mea nu pică; Dacă pică, Ea nu strică* (Șez., VIII, 82). Din întrebuintarea de descântece și formule neînțelese trebuie să explicăm și sensul de „a vorbi încurcat“, „a vorbi în neștiire, fără rost“ (Rădulescu-Codin; Com. N. Ionescu, Șișești, în Mehedinți); „plaudere viel“ (*Jahresbericht*, III, 313, Borlovenii-vechi, în Banat), precum și pe acel de „a amesteca (mai multe lucruri) unele cu altele, a încurcă lucrurile“, „a încurcă, a zăpăci pe cineva cu vorba“ (vezi exemple în *Dicț. Acad.*, I, 459). Efectul descântecului asupra trupului ne-a dat sensul „a se muiă, a se moleși“ al reflexivului *a se bălmăji* (vezi ex. *Dicț. Acad.*, I. c.).

Derivatele *bălmăjit*, -ă adj. I, 1. „încurcat“ 2. „moleșit, moale, fără energie“ și II. „încurcat în vorbire, pel-

BCU Cluj / Central University Library Cluj  
*manischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs*, Heidelberg, 1927, p. 17, Nr. 201, îl consideră identic cu *balbaş* „mied“ < turc. *bal* „Honig“ și *baş* „Kopf“, propriu „Honigkopf“, iar *balmeş* din a face *talmeş-balmeş* identic cu *balimez*, *baliemez* „grosskalibriges Geschütz“ < turc. *bal-jemez*, propriu „der nicht Honig iszt oder friesz“

tic ; cel ce vorbește prea mult“ ; *bălmăjitură* s. f. „amestecătură, încurcătură, arababură, talmeș-balmeș“ ; chiar și postverbul *bolmoajă* s. f. „vrajă, farmec“ nu prezintă nimic nou față de sensurile lui *bălmăji* despre care a fost vorba mai sus. *Bălmăjitor* și *bălmejuitor*, -oare, adj. verb. al formei *bălmejui* neatestate altfel, din exemplul : *Acel Ungur, au ce va fi fost nu știu, de au băsmuit și au visat ca acelea a zice, se vede că de puțină știință și socoteală au fost...*, *băbești basme și nesărate vorbe la... oameni lăsând în poveste. Ci, ca să nu fiu prea lung, în vorba acestora bălmejuitori, cu atâta fiecare gânditor... se poate domiri, cum acelea ce au zis n'au fost, nici au putut fi* (Let, I<sup>2</sup>, 110), ne reamintește așa de mult pe *† amăgeu* (< \*gr. μαγεύς, -έης, din μαγεύω „vrăjitor“) care din „vrăjitor“ a ajuns să însemne „șarlatan“ (v. exemple în *Dicț. Acad.*, I, 131).

Evoluția lui *bălmăji* este foarte asemănătoare cu aceea a lui *boscorodi* care a trebuit să se nască prin metatezarea unui unguresc reconstruit \**boszorkod-* = *boszorkányoz* „behexen, bezaubern“ < *boszorkány* „Hexe, Nachtgespenst“ (> slov., rut. *bosorka*, care a fost reprimat în unele regiuni ungurești în formele *boszorka*, *baszorka*, cf. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 499—500) > rom. *bosorcaie* (*bosorcoiu*), sub influența lui *bosconi*<sup>2</sup>. Având în vedere că pentru a explica forma unor elemente ungurești în limba noastră adeseori trebuie să pornim de la astfel de radicale reconstruite, de altfel în spiritul limbii ungurești (cf. suf. -*ad-*, -*od-*, -*ed-*), această explicație este mai

<sup>1</sup> Derivarea de verbale cu suf. -*od(ik)*, -*ad(ik)*, -*ed(ik)* este proprie limbii ungurești.

<sup>2</sup> Din pricini fonetice nu pot admite etimologia propusă de V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 795—796 (< rut. *božkoródití* ‘Hokus Pokus treiben’, ap. Żelechowski, *Ruthen.-deutsches Wörterbuch*, I, 37, care poate fi luat din rom. *boscorodi* și modificat sub influența formelor cu *ž* ale lui *bogü*), cum nu o pot admite nici pe a lui *Cihac*, II, 24 (< rus. *vožgororiti* „commencer à parler“).

probabilă decât cea dată de *Dicț. Acad.*, I, 624. „Formația ononatepeică (poate prin fuziunea lui *bolborosi* + *boscoade*, s. cu ung. *boszorka* „vrăjitoare“)“.

Insuși *boscoade* „farmece, leacuri cu putere de vindecare“ pare a fi mai curând o contaminare a lui *boscoane* + *boscoroade* „bolboroseală, bombăneală“, postverbalul lui *boscorodi*, decât + *iscoade* (*Dicț. Acad.*, I, 624), care are cu totul alt înțeles.

### Bitușă, botoașă, butușană.

Cred că în derivatele *bitușă*,<sup>1</sup> *botoașă* și *butușană* avem un singur radical, anume ung. *bojtos*, *böjtös*, *bujtus*, + *buhthus* „hirsutus, villosus, comosus, surculosus, hirtus, hispidus“, „haaricht, schossreich, rauh, stachlicht, struppicht, mit Quasten versehen, zottig“ (< *bojt* „surculus, coma“, „Schoss, Zweigblatt am Baum, Propfreisslein“), pentru care cf. Szarvas-Simonyi, *MNytSz.*, I, 264; Szamota-Zolnai, *Oklsz.*, 79; Szinnyei, *MTsz.*, I, 152; Gombocz-Melich, *ME!Sz.*, 451.

*Bitușă*, s. f., înseamnă 1. „Un fel de bundă, cojoc(el), tihoarcă, foliar, haină blănită. (bundă) făcută din piei de oaie și fără mâneci“. „sarică, o îmbrăcăminte lungă, pentru iarnă, făcută din piei de oaie“, iar derivatul *bitușcă*, s. f., „cojocel scurt până în curea“; 2. „procoviță pentru șă“ (*Dicț. Acad.*, I, 570).

*Botoașă* și *butușană*, adj., s. f., este „oaia bătrână care nu mai are dinți și care, de regulă, se îngrașă pentru tăiere“: „babană, boancă, hâ(r)știoagă“ (*Dicț. Acad.*, I, 630 și 713—714).

În toate trei cazurile trebuie să fie vorba de ceva „lănos“, „păros“: în cazul întâiu de un „cojocel, bundă, blă-

<sup>1</sup> Acest cuvânt a fost derivat de Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvből*, p. 90, 110 și 111, greșit din ung. *bekes*, *bekecs*, care ne-a dat pe *pet'eșă* „redingote, fourrée hongroise, polonaise“ (Cihac, II, 520).

niță“, în cazul al doilea și al treilea de o „oaie“, mai ales „oaie bătrână“.

Din punct de vedere formal în toate trei cazurile s'a redus diftongul. S'a păstrat însă în *boit* „ciucure“ < ung. *bojt* (Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvbén*, p. 111; *Dicț. Acad.*, I, 603; cf. și n. fam. *Boitoș* < ung. *bojtos*).

### Bodărlău (bodârlău).

*Bodărlău* (*bodârlău*), s. m., = un soi de rață cu pe-nele negre și ciocul ascuțit (*Colymbus glacialis*); *lișită*, *cufundar*, cu speciile *bodărlău ferăstrău* (*mergus merganser* s. *serrator*) sau *rață albă* (*mergus albellus*), *fundac* și *fundar*; cu schimb de sufix se numește *bodârlan*, s. m.

*Dicț. Acad.*, I, 595, de unde am luat aceste precizări și unde se dau și citatele necesare, constată că etimologia acestui cuvânt este necunoscută și adaugă: „Cihac, II, 483 îl compară cu ung. *bukdár*, idem, *bukdolni* „a se cufundă“; un cuvânt unguresc *bukdârló*, citat de ȘIO. I, 245, nu-l găsim în dicționare“.

Forma ungurească de la care trebuie să pornim este \**bujdorló* s. \**budorló*, contaminarea lui *buvârló* + \**bujdoló* sau *bujdâkoló*, *budâkoló*, *bujdok(o)ló*, *budok(o)ló* „mergus“; cf. și slov. *bujár*, *bujárka* „un soi de rață“, ap. Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 560—562.

### Bolfă; gâlcă; galfăd, calfăd, chealfed, gâlfed.

Substantivul feminin *bolfă* este cunoscut cu sensul de „umflătură“, „tumoare“ („care conține multă apă“), în special, umflătură la gât, gâlci, amigdalită“, și rar, în Transilvania, „nod“ (în năframă etc.).

*Dicț. Acad.*, I, 608, înregistrează aceste sensuri împreună cu variantele și derivatele *bolcă* (< *bolfă* + *gâlcă*), *boftă*, *bolfușoară*, *a se bolfi* „a se umflă“, „a crește“, *bolfos*. -*oasă* „umflat, noduros“, *bolfeiu* „grămadă, mor-

man”<sup>1</sup> și adaugă „etimologia necunoscută (cuvântul se găsește și la Ruteni *bolfa* „tumoare“).”

Pentru a explica pe *bolfă* trebuie să pornim de la ungureșcul *golyva* (*gelyva*, *gëlva*, *gėjva*, *géva*, *gılva*, *gılva*, *giva*) „Kropf“, „Baumschwamm“, care, împreună cu toate variantele sale, s’a dezvoltat din forma metatezată a slavului *glıva* < p.-sl. *glěvŭ* (cf. slov. *glıva* „Baumschwamm“, srb.-cr. *glıva* „Schwamm“, č.-slov. *hlıva* „Staubschwamm“, rut. *hlyva* „eine Pilzart“, ap. Berneker, I, 303). Fazele de dezvoltare ale cuvântului ungureșc au trebuit să fie: slav. *glıva* > cu metat. ung. *gilva* > *golva* > *gëlva* ori *gılva* > *gëlva* și *gılva* > *golva* (cf. și slav. *plěva* > ung. *polyva*, *pelyva*, *pějva*, *pělva* „Spreu“) <sup>2</sup>. Afară de aceste forme ungurești trebuie să înregistrăm și pe *volyva* s. *volva*, în care *g* s’a schimbat în *v* prin asimilație <sup>3</sup>.

Trecerea lui *g* în *b* nu este atestată în ungurește pentru acest cuvânt. Dar astfel de treceri există. Citez una singură, întru cât cuvântul respectiv, în forma sa cu *b*, a intrat și în limba noastră: *targonca* > *tarbonca* și *torbonca* > rom. *tărăboanță*, *tiriboanță* (cf. Szinnyei, *MTsz.*, II, 662; A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, 285; Tiktin, *DRG.*, 1559).

Trecut odată *b-* în *v-* (cf. forma *volyva*), acest din urmă s’a putut dezvolta și mai ușor în *b-* (cf. *berdung* < *verdung*, ap. Szinnyei, *MTsz.*, II, 955; *bakter* < austr.-bav. *Wachter*, Gombocz-Melich, *MEtsz.*, 247, care ne-a dat rom. *boactăr*; chiar rom. *oacheșă* > ung. *vakısa* și *baksa*, slov. *bakeša*, cf. Gombocz-Melich, o. c., 246, unde se derivă greșit din *bak* „țap“ + suf. dim. *-sa*) etc.

Schimbarea lui *g-* în *b-* s’a putut produce și la pri-

<sup>1</sup> *Bolf*, s. a. (în Munții Apuseni), „bucată mare de piatră pe marginea drumului“ probabil este alt cuvânt; cf. *balf*, *bulhd*, *bulg*, *bulz*. Și *bolfeiu* ar putea să fie mai curând un derivat al acestuia decât al lui *bolfă*.

<sup>2</sup> Z. Gombocz, în *Magyar Nyelv*, XVI—1920, p. 5.

<sup>3</sup> *Magyar Nyelv*, XVI—1923, p. 125.

mire, pe terenul limbii românești, fie printr'o metateză fonetică de felul lui *pogorî-goborî-coborî, tăcălug-lăvăluc-lăfălug*, fie prin influența lui *boulă, bolî, bolnav* (cf. slav. *bolî* „bolnav“, rus. *bolî*, srb. *bol* „durere“), *bolovăni* „a se umflă, „a se inflamă“, a se învârtosă“, ori a lui *bolf, bălf, bulhă, bulz* și *bubă*. Și în alte poziții trece *g* la noi uneori în *b* (cf. *cociorbă* și *cociorvă* alături de rus. *kočerga*, rut. *kočerhe*, *kućurha*, pol. *koczarga*, ap. Berneker, I, 536; *goambă* = *goangă*, *Dicț. Acad.*, II, 279, etc., ca să nu mai pomenesc de asimilații și metateze de felul celor următoare: ung. *gomb* > secuește *bong* > \**bomb* > rom. *bumb*; ung. *gombostö(tü)* > rom. *gomboș*, ung. *bongostö* > rom. plur. *bumbuște* > sg. reconstr. *bumbușcă* (rut. *bumbuška*) alături de *bongoș, boangăș* < ung. sec. *bongos*; *guba* > rom. *gubă* și *bobou, bubău*, etc.); ori de iperurbanisme ca † *biftui* (*Dicț. Acad.*, II, 257) < *ghiftui* < germ. *Gift*, poate *biț, ghiț, bgiț* alături de *ghiță, giță, viță*, etc.

Și mai ușor putem explica trecerea lui *v* în *b* din forma *volycă* s. *volva* (pentru *b* inițial < *v* cf. *boștină* < *voștină* < v. slav. *voština*, *Dicț. Acad.*, I, 626; pentru *b* medial și final < *v*, chiar și < *f* cf. *cujbă, gujbă* < slav. *gožiči*, din care derivă și srb., rut. *gužba*, ung. *guzsba* fiind luat din românește; *puhab* alături de *puhav* (ung. *puha*) < slav. *puhară, puhavji, buhab, buhav* < srb. *buhav*; cf. și *cârjob, gârjob* < slav. *kržav*: *Cârlibab* < *Cârlibar* < *Cârlibah, cosoroabă* < ung. *koszorúfa*, A. Philippide și A. Scriban, *Archiv*, XXX—1925, p. 278, etc.

Trecerea lui *v* din silaba ultimă în *f* nu ne pricinuște nici o greutate; cf. slav. *vlühvŭ* > rom. *vălvă* > *vălfă*; slav. *žrŭtva* > rom. *jerfă* etc.

Ruteanul dialectal *holva* este luat din ungurește, iar *bolfa* din românește<sup>1</sup>.

Mai rămâne acum de cercetat dacă nu poate fi vreo legătură oarecare între *galfăd, calfăd*, † *cheal-*

<sup>1</sup> Cf. I.-A. Candrea, *Noua Revistă Română*, vol. I—1900, Nr. 9, p. 407.

*fet, talfäd, gâlsed, gâlfed* „palid și puhav sau buget la față“, *gâlbezi, călfezi, chelfezi* „a se face palid, a (se) îngălbeni“, pe care Pușcariu, *Dacoromania*, IV, 684—6, le derivă dintr'un tip \**galfidus* în loc de \**galbidus*, și între formele ungurești *gelyva, gelva, gilva*, în care, cum ar arată forma *gâlsed* interpretată \**gâlced*, nu *gâlfed*<sup>1</sup>, a putut să se amestece și *gâlcă* 1. „boală de gât“, 2. „umflătură subt piele“ care, împreună cu Tiktin, *DRG.*, 678, nu cred că poate fi explicat mulțumitor dintr'un slav *galka* „glob“<sup>2</sup>, care ar fi dat în românește *galcă*, ci, cum îmi atrage atenția Th. Capidan, mai curând este o desvoltare semantică ulterioară din bg. *glătka* > *glūka* „gorgée, arrière bouche; trait, coup“.

Contaminarea lui \**galbed* (< \**galbidus*, -a, -um) în loc de *galben* (*galbinus*, -a, -um) cu ung. *gelyva, gelva, gilva* ar explica de-ajuns atât trecerea lui *b* în *v* și apoi în *f* (cf. *bolfă, vâlfă, jertfă* etc.), cât și forma † *chelfet* = *chelfed, talfäd*, cu *ea*, care după *g* și *k*, s'a redus apoi la *a*.

### Botoș.

*Botoș*, s. m., = căpușă (Bucov. și pe Câmpie, în Transilv.; cf. Marian, *Ins.* 400, Viciu, *Glosar și Dicț. Acad.*, I, 631), derivă din ung. *botos* „capitulatus“, „köpfig, kopf habend“ (cf. Szarvas-Simonyi, *MNytsz.*, I, 302), fiind un interesant décalque al românescului *căpușă*, care „pare a fi derivat din *cap* cu suf. -uș“ și ca termen păstoresc, a trecut și în alte limbi. (cf. Pușcariu, *Dacoromania*, II, 593—594 și *Dicț. Acad.*, I, 116).

<sup>1</sup> Fiindcă Pușcariu contestă existența acestei forme, amintesc că ea se găsește atestată la I. Chendi, *Foiletoane*, București, 1904, p. 127: „Atmosfera orașelor și a boerilor de viță iată ce produce: *gâlfezi* trubaduri de noapte sau îmblătitori de fraze\* și cel mult frivoli, storși și fără vervă, de ai lui Boccaccio“.

<sup>2</sup> *Dicț. Acad.*, II, 213—214.

### Buzumăni.

A *buzumîni* vb. IV-a cu sensul de „a se zăpăci“ (com. din Costeiu, Banat, *Dicț. Acad.*, I, 716) derivă din srb. *bezuman* „demens, insipidus, stultus, ignarus“, *bezumiti* „decipere“, „în errore versari“, „stultum esse“ (< v.-sl. *bezumînŭ* „amens“, *bezumiti* „amentem esse“), cu *e* trecut în *ă* și apoi în *u*, după labială și înainte de *u* următor.

### Căilat,-ă.

Relev acest cuvânt nu atât pentru etimologie, care este cunoscută în cât privește radicalul din care derivă, cât pentru felul cum este format.

*Căilat*, -ă, adj., care însemnează „cu coarne strâmbate sau sucite“ : *Boii mândrei cei căilați, Peste munți triabă trecuți...* (I. Bârlea, vol. II. *Cântece populare din Maramureș*, București, 1924, p. 256), este adecă un derivat de felul lui *tărcat*, -ă < *tărcă* „a împetrișă“ < ung. *tarka* „pestriș“, deci este participiul unui verb \**căila* < *căila*, *căilea*, cu reducerea diftongului *călea* „nume de vite“ < ung. *kajla* „strâmb, sucit, încovoiat“ (cf. *kajla szarvak* „coarne sucite îndărăt“, *kajla tehén* „vacă cu coarnele cârligate în jos“); cf. și *căilaciu* și *căilac* < ung. *kajlás*, idem, ca și *bărnaciu* < ung. *barnás*, apropiat de derivatele cu suf. -*aciu* (v. Alexics Gy., *Magyar elemek az oláh nyeloben*, Budapest, 1888, p. 68; *Dicț. Acad.*, T. I, P. II, 48 și 184; O. Densușianu, *Grăul din Țara Hațegului*, p. 83).

### Cărăzui.

*Cărăzui* vb. IV-a „échalasser“ „a așeza pârji de la vie în rând“ (Cujir, în Transilv.), nu derivă din ung. *körözni* „entourer, environner“, „a încunjură, a împrejmui“, cum presupune C. Lacea, *Dicț. Acad.*, t. I, p. II, p. 131, ci din ung. *karóz-* (< *karó*) „garnir de pieux, piloter, palissader, échalasser (ex. une vigne)“.

## Cârță; găță.

Fără a-i arăta originea, *Dicț. Acad.*, t. I, partea II, p. 160, dă pe *cârță*, s. f., ca întrebuițat în Mold., Bucov., Transilv., cu sensul de „chiffon“, „cârpă“, „(co)-treantă“, „rază“, „zdreanță“, împreună cu trimiterile necesare. Evident avem de a face cu \**cârpiță* (cf. srb. *krpica*, dim. lui *krpa* < v.-bg. *krüpa* > rom. *cârpă*).

Pentru sincoparea lui *-i-* a-ton și apoi dispariția lui *-p-* cf. *cocârță* < *cocârțiță* „mâncare ciobănească din caș dulce amestecat cu zăr“, *codorță* < *codorătă*, *codorița* „codorăște“, *tăgârță* < slav. \**tagarica* (cf. bg. *tagareci*, *tagarčja*, *tagărčica* < bg. *tagar* < ture. *tagăr*, *dagarğýk* „sac de cuir“ > alb. *tagar*, n.-gr. *ταγάρι*, *ταγαριτζίκα* și *δαγ-*), (*z*)*dreanță* < slav. \**südranica* < *südrati* „zerreissen“ (cf. Tiktin, *DRG.*, 1807) alături de *draniță* (cf. pol. *dranica* „Dachspann, Daube“ < v.-bg. *dirō*, *dirati*, ap. Berneker, *SEW.*, 185) etc. Dintre cuvintele de acest fel tratate de G. Weigand, *Balkan-Archiv*, III, pp. 108—110, putem cită pe *povață* < \**povoăță* < slav. \**povoca* < \**povodica* < *povod* (Cihac, II, 284; Weigand, o. c., p. 109). Nesigure sânt *ceață* < slav. \**čadica* < \**čadū* „Dunst“ (Cihac, II, 47; G. Weigand, o. c., p. 108—109) alături de explicarea din lat. \**caecia* (Pușcariu, *Conv. Lit.* XXXVII, 598—599, și *EtWb.*, Nr. 359, p. 30; O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 153, și *Romania*, XXXIII, 74; Meyer-Lübke, *REW.*, Nr. 1457, p. 110); și *viță* < slav. *vica* < v.-bg. *vičica* (G. Weigand, o. c., p. 109—110) alături de explicarea admisă de majoritatea celor ce s’au ocupat de acest cuvânt: < lat. *vitea*, fem. lui *viteus* „Reben-“ (cf. Pușcariu, *EtWb.*, Nr. 1911, p. 179, care atestă și megl. *vitsă*; Tiktin, *DRG.*, p. 1760. și Meyer-Lübke, *REW.*, Nr. 9388, p. 717).

Având în vedere numeroasele exemple citate mai sus, fără îndoială dintr’o astfel de formă sincopată trebuie să explicăm și pe *găță* „panglică sau baiera ce se împletește în capătul coșitelor ca să se poată înnodă când se leagă împrejurul capului“, „împletitura părului în vârful capului,

împodobită cu mărgele, panglici sau flori de târg“ și „coada împletită a fetelor” (*Dicț. Acad.*, II, 235—236). Cuvântul de la care trebuie să pornim este, evident, slav. \**kica* < \**kuica* s. \**kylica* < v.-slav. *kyta* (cf. rut. *kytyca* „Blumenstrausz“, „Garbenbündel”, slov. *kytice* „Strausz“, „Büsch”, pol. *kiczka, kicz*, ap. Berneker, *SEW.*, 679). Cum arată însă *chită* „bucchet de flori“ < v.-sl. *kyta, chiti*, 1. „a împodobi“, „a găti“, 2. „a potrivi bine“, „a drege“, 3. „a plănui“, 4. „a nimeri“, etc., asupra cărora cf. mai pe urmă S. Pușcariu, *Revista filologică*, I—1927, pp. 271—275, *k-* din slav \**kica* ar fi trebuit să se păstreze în limba noastră. Pentru aceasta, dacă nu cumva se găsește în rut. ori pol. și forma dialectală cu *g-*, ori dacă n'avem a face cu o influență a lui *găti, găteală* ori chiar a lui *gât, sânt* îndemnat să cred că am primit acest cuvânt prin limba ungurească în care-l găsim în forma *gica, gicca* „jupi (legături de paie s. papură) mărunți pentru acoperirea caselor“, *gicáz-* „a lega jupi“ etc. (cf. Szinyei, *MTsz.*, I, 695).

Din românește este ung. *gaca (gëcaj)* „împletitură de păr pe capul fetelor“, atestat în graiul Ciangăilor din Moldova (*Magyar Nyelvör.*, XXX, 172).

### Chichilean.

*Chichilean*, adj. m., adv., se întrebuințează numai în expresiunea *stă chichilean* = „stă nerăbdător și așteaptă pe lângă cineva care-i ocupat și pe care-l plictisește“ (com. N. Ionescu, Șișești, în Mehedinți) și derivă din ung. *tétlen* „inactiv, oisif, désœuvré, sans occupation“ (cf. ung. *tétlen áll* „stă fără treabă, nu știe ce să facă“).

### Chiuăreasă.

*Chiuăreasă*, s. f., înseamnă „femeia care știe coase cu mai multă măiestrie“ (Viciu, *Glosar*, 87, Cean, Câmpie). Cuvântul l-am auzit și în Cluj de la d-na Hermina Moldovan, de origine de pe Câmpie. Derivă din ung. *tüvarró* (= „*tüvel varró*“) „cusătoare cu acul“.

## Ciueș -ă.

Adjectivul *ciueș*, -ă se întrebuițează pe la Năsăud cu sensul de „tehuiu“, „șuchiat“. Cuvântul acesta se găsește și în limba ungurească ca element al limbii militarilor din timpul războiului, însemnând „țăran, om prost de origine slavă (sârb, bosniac, muntenegrean, sloven)“, *Magyar Nyelvőr*, XLIX, 44.

După Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 1198, cuvântul ungu- resc derivă din srb.-cr. *čuješ* ? „auzi ?“ din verbul *čući* „hören“. Nouă ne-a venit cuvântul probabil prin militar și, după cât îmi aduc aminte, l-am auzit și înaintea răz- boiului.

## Cocor (cucor).

Pentru a explică originea *cocorului* s. *cucorului* (plur. *cocori* s. *cucori*), numit în Moldova, unde această formă este rezervată pentru bărbătuș, cu forma feminină *cocoară*, *cucoară*, „pasere bălăteață și călătoare, din cla- sa picioroangelor, cu capul împănat sau moțat, cu ciocul și gâtul foarte lungi“, numită și *gruiu*, *gruie*, *gruhă*, *gru- he* (*Grus cinerea*), precum și pentru *cocor-*, *cucor-*, *cocâr-*, *coco-*, *cuco-* din deosebitele variante ale lui *cocostârc*, Has- deu, *Cuv. d. bătr.*, I, 303, a propus : masc. *cocor*, *cucor* < lat. *cicon-*, fem. *cocoară*, *cucoară* < lat. *ciconia*. De a- ceeași părere este și Cihac, vol. II, p. 569, care-l desparte de *cocor*, *cucor* „îndoitură, umflătură“, *cocori* și *născor- cori* „a se umflă în pene, a se înfoia, a se bursucă“, pe care în vol. II, p. 494, îl derivă din ung. *kukora* „courbé“, pentru care iarăși trimite la slav. *kokoravŭ* „crispus“, etc. Tiklin, *DRG.*, p. 383, scrie de asemenea : Viell. zu lat. *ci- conia* „Storch“, Șăineanu, *Dict. univ.*, s. v., îl derivă din gr. mod. *kokkōri* „cocoș“ care ar fi „sensul primitiv“ și adaugă : „cocorii au pe ceafă un moț de pene care aduce cu creasta cucoșului“. G. Weigand, *Balkan-Archiv*, II, 269, vede în partea întâiu a lui *cocostârc* alb. onomato-poetic *coco* = lat. *\*toccare* + bulg. *stârc*.

De o parte explicarea din lat. *ciconia* nu ne mulțamește din punct de vedere formal, iar explicările date de Șăineanu și Weigand nu sânt destul de întemeiate ca sens și compoziție (ar fi vorba de un compus hibrid neobișnuit). De altă parte *cocor*, și mai ales pluralul *cocori*, are și alte sensuri, ceea ce nu trebuie să ne scape din vedere când voim să explicăm originea numelui paserii. Astfel înseamnă 1. „Penele cele sclipicioase din coada cocoșului“ (Viciu, *Glosar*, Bociu, Huedin). „Fire de păr creț sau pene din coada rățoiului, ce poartă femeile de-asupra urechilor, atârnuând spre față“ (*Culegere de doine*, Ciurcu, 1891, p. 68, nota; cf. și p. 142). Prin extensiune: „Părul femeilor tocmit în forma penelor rotunde din coada rățoiului (Com. Coea, Oravița, pentru *Dicț. Acad.*). 2. „O specie de dantelă, horbotă sau cipcă numită și *cârligei*“ (Viciu, *Glosar*, Toraculmare, în Banat; cf. și Pamfile, *Industria casnică*, p. 319).

3. Prin extensiune, din sensul *cocor* = „gruiu“ s'a dezvoltat cel de „momâie, ciuhă despărțitoare în lanurile de grâu“ (*Ion Creangă*, III, 226; Pamfile, *Agricultura la Români*, p. 120).

4. Prin extensiune, din sensul întâiu, s'a dezvoltat cel de „umflătură, cucuiu“ (Lex. Bud., *Dicț.*, *Rev. crit.-lit.*, III, 119).

Afară de acestea mai avem următoarele derivate și compuse: (Bot.) *cocorel* s. m. (mai ales la plur.: *cocorei* și *cocorăi*) = *Erythronium dens canis*, „cocoșei“, „*Mă-seaua-ciutei*“ (Panțu, Pl.; Damé, *Term.*, 185; *Dicț.*; H. V, 353; XI, 26, 96, 116, 230, 246; XVI, 4, 42); *cocărâl* sau *cocărâu* (singular reconstruit din plur. *cocărâi*), idem (H. IX, 153, 158 și 472; *Muscel*, 36); *cocoran* s. m. probabil „cocoș“ (Papahagi, *Graul și folk. Maramureșului*, p. 147/14); *cocoreț*, -eață, adj. „moțat“ și „se zice ăluia care e mai gureș sau mai îndrăznet“ (H. IX, 92, Rudina, în Mehedinti); *Cocorete* n. fam. (Pascu, *Suf. rom.*, 37); *a se cocori*, vb. refl. IV-a (pers. I sg. prez. *mă cocoresc*), „a se umflă, a se îngâmfă“ (Lex. Bud., Pontbriant, Alexi, Damé, *DRF.*), cu compusele *a se născocori* și *răscocori*.

*cori*; *a se cocorà*, vb. refl. I-a, „a se sui, a se înălța, a se ridicà pe ceva mai sus; a înălța capul cu mândrie ca cocorul“ (Costinescu); *cocorat*, -ă, adj., pentru care cf. și *coconat* și *gogonat*, cu sensul „cu picioare lungi“ (Damé, *DRF.*), „înalt ca un cocor“ (Păsculescu, *Lit. pop.* 79 și glosar; Pascu, *Cimilituri*, 145; Rădulescu-Codin, *Ingerul* etc., 57; *Mat. folk.* 533; *Ion Creangă*, III, 33; Zanne, *Proverbele Rom.*, II, 646); *a se cocoroșà*, vb. I-a, „a se umflà, a se îngâmfà, a se înfoià, a se bursucà“ (Damé, *DRF.*; Sbiera, *Pov.*, 125/16); (Orn.) + *barzà* > *cocobarzà* s. f. „barzà, cocostârc“ (*Ardea ciconia*) (*Jahresbericht*, V, 189; XII, 163; XIX—XX, 9, 53) și *cocobardă* s. f., singular reconstruit din pluralul *cocoberze* (com. Voicu, Stupini I. Brașov, și Bucșa, Belini în jud. Treiscaune); + *stârc* > *cocor-* și *cucorstârc* (Marian, *Ornit.*, II, 323), *cocârstârc* (Vârcol), *cocostârc* și *cucostârc* 1. „Cocor“, „gruiu“ (cf. *Cocorii (cocostârcii)...* *zboară*, *Calendariu*, a. 1814, p. 14; *Primăvara, cel ce va vedea întâiu cocostârc, apoi barzà*, Ion. *Superst.*, 61, ap. Tiktin, *DRG.*, 384; *Cel ce are șarpe, să mânânce bucate făcute cu carne de cocostârc ori barzà*, Pamfile, *Boli și leacuri*, p. 60), 2. „barzà“, „stârc“, „golie“ (Marian, *Ornit.*, II, 323; *Dict.*; etc.).

Toate sensurile și formele amintite mai sus se explică desăvârșit din slav. *kokora*, *kokorî* (*kokorovŭ*) „kraus“, „struppig“, „crispus“. Paserea a fost numită *cocoară*, *cucuară* (masc. *cocor*, *cucor* a fost reconstruit în Moldova din feminin) după moțul de pene sucite de pe cap și din coadă care deosebește „cocorul“ de alte specii de picioroangete;<sup>1</sup>) *cocobarzà* și *cocostârc* au numit și ele la început

<sup>1</sup> Cf. afară de Șăineanu, *D. U.* s. v. : „cocorii au pe ceafă un moț de pene care aduce cu creasta cocoșului“, și A. Brehm-Pehmel-Loesche, *Die Vögel*, Leipzig u. Wien, 1891, vol. II, p. 674: „aus zwölf Federn gebildeter, ziemlich kurzer oder zugrundeter Schwanz und dicht anschliessendes derbes, jedoch reiches Kleingefieder, das oft einen Teil des Kopfes und des Halses freilässt oder hier sich zu schönen Schmuckfedern umgestaltet...“

soiuri moțate de „berze“ și „stârci“ (în *coco-*, *cuco-* din *co-cobelciu*, *cucobelciu*, *cocomelciu*, *cucomelciu* etc. avem de a face mai curând cu o formă secundară a latinescului *cochlea* „Schnecke“, „Schneckenhaus“, d. p. \**cocula*, cf. Meyer-Lübke, *REW.*, p. 161, Nr. 2010). Pentru sensul „păr rotund în forma penelor rotunde din coada rățoiului“ cf. slov. dialectal. *kokora* „Haarbüschel, Haarlocke“, s.-cr. *kokorica* „Haarlocke“. Pentru *cocorel*, *cocorău* cf. numeroase nume de plante din acest radical în limbile slavice: bg. *kokorče* „Stiefmütterchen“, „Viola tricolor“; rus. *kokornikă* „Osterluzei“, *Aristolochia clematitis*; *kokoryšă* „Gleisze“, „*Aethusa cynapium*“; s.-cr. *kokornjak* „Kamille“; slov. *kokorčak*, *kokorčak* „Alpenveilchen“, „*Cyclamen europaeum*“ etc. Pentru *a se cocorî*, *cocorâ*, *născocorî* și *răscocorî* cf. bg. *kokorjū se*, *kokorčū se* „sträube die Federn (vom Vogel)“; „blase mich auf, bien eitel“; „glotze, gaffe“, toate ap. Berneker, *SEW.*, 540.

### Colceriu, colceriță.

Se cunoaște vechiul *clucear(iu)*, *clucer(iu)* s. m., cu derivatele *clucerie*, s. f., și *clucereasă*, s. f., care ne-a venit din v.-sl. *ključari* și înseamnă „un vechiu slujbaş de deosebite ranguri și cu deosebite ocupațiuni“ (cf. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicelor muntene*, București, 1906, p. 51).

În fond același cuvânt, dar venit pe altă cale și mai nou este *colceriu* s. m. „un fel de *cămărar* la jocurile sătești“. De pildă, la jocul cu turca „Comitetul se compune din: un vătav și un vătav mai mic, un *colcer* — un soi de cămărar, care împarte mâncarea și beutura, un căprar și un căprar mai mic, cari adună colacii și în fine un bucinător“ (S. Mândrescu, *Lit. și ob. pop. din comuna Râpa-de-jos*, București, 1892, p. 209; cf. și T. Pamfile, *Serbările la Români, Crăciunul*, București, 1914, p. 162). D-l A. Bugnariu îmi comunică că în Frij sau Lunca (jud. Năsăud) sânt doi colceri, având fiecare câte o cheie, pentru ca să

nu poată deschide decât împreună și să controleze. Același sens se găsește și în Bucovina : „Feciorii, carii voese să serbeze Vergelul, pun toate înainte la cale, unde au să-l serbeze și pe cari din fete să le poftescă ; apoi tocnesc muzicanți și aleg din mijlocul lor pe doi inși, pe cari îi numesc *Colceri* și cărora le încredințează conducerea Vergelului“ (S. Fl. Marian, *Serbătorile la Români*, v. I, București, 1898, p. 82). „Fiecare fecior e îndatorit, când vine la Vergel, sau și cu o zi mai înainte de aceasta, să aducă băuturi pentru oaspeți și bani pentru muzicanți ; acestea se dau în stăpânirea *Colcerilor* (id., ibid., I, p. 83). Cinstea pe care o aduc feciorii este alcătuită de obicei din colaci : „Când e să iasă, unul dintre căseni pune un colac pe masă, pe care-l ia colceriul. In cele mai multe locuri colceriul, primind colacul, nu zice altceva decât : „De unde gazda goleşte, Dumnezeu sporeşte“. In casele cele mai alese colceriul sau un altul, primind colacul, recitează întreaga istorioară a colacului“ (Mândrescu, o. c., p. 216) ; cf., de pildă, într'o „urare“ din Gledin, publicată de Viciu, *Colinde din Ardeal*, București, p. 190 : „Și-a făcut acest colac minunat, Pe piatra morii măsurat, Taie-l în două, Dă-ne și nouă ; Taie-l în trei, Dă și lui Indrei ; Taie-l în patru, Dă la colceriu săracu !“ In notă Viciu explică pe *colceriu* : „cel ce poartă sacul cu colaci“.

*Colceriu* sau *coolceriu* se alege și pentru obiceiul numit „La băgat în lădoiu“, cunoscut în Ercea-mare, jud. Mureș, și în Ormenișul de Câmpie și descris de Tr. Gherman, *Comoara Satelor*, V—1927, Nr. 7—8, pp. 81—85. „In seara zilei de Crăciun se... aleg cam 6—8 feciori de „*chemători*“...

Aceștia.. aleg un *coolceriu*, pe un fecior, care întrunește părerea unanimă ca cel mai de cinste și de încredere. Gazda căsii pe lângă casa (odaia), în care au să joace, le mai pune la dispoziție și o cămară cu un butoiș și un *lădoiu* — ca și la Ormeniș. — Pe *coolceriu* îl pun apoi mai mare peste cămară“ (p. 82). In cămară strâng „colaci“, „plăcinte“, etc. „La miezul nopții găzdoaia — stăpâna căsii —

se scoală; coolceriul îi dă carnea adusă de fete, și o frige. Apoi așterne masa, pune carnea friptă, pancovele, plăcintele, iar colceriul vinars; feciorii se scoală, se pun la masă și își petrec până de cătră ziuă. Atunci merg acasă, și apoi la biserică. Coolcerul însă rămâne și pe mai departe la locul lui, să grijască de avutul comun“ (p. 83).

Derivat din *colceriu* este *colceriță*, s. f., „bucătăriță“ (S. Fl. Marian, *Nunta la Români*, București, 1890, Bucovina, pp. 236—237, 499, 703 etc., Bucovina), „bucătăreasă la pomeni, ospete și alte petreceri“ (com. V. Lazar, Jina, Sibiu), „trepădătoare, vorniceasă, stolniceasă, călțunăreasă“ (E. Sevastos, *Nunta la Români*, București, 1889, p. 309), și — cu asimilație — *corceriță*, s. f., „bucătăreasă“ (Șez., II, 244, Munții Sucevii).<sup>1</sup>

Cum s'a putut observa și din pasajele citate mai sus, deși e „cămărar“, deoarece are și grija „colacilor“ strănși, *colceriul* a fost confundat cu *colăceriul*, *coloceriul* sau *colăcariul*, „oratorul popular“, „starostele“ numit și „vătav“.

Această confuzie o găsim la Marian, o. c., p. 223, și a fost primită și de Tiktin, *DRG.*, 390, care trimite, pentru a explica pe *colceriu* la *colăceriu* de pe p. 389. De asemenea Viciu, o. c., glosar, p. 199, spune că *colcer* este „scurtat din *colăcer*“.

Adevărul însă este că *colcer*, pe care-l găsim și ca nume de familie, este cuvânt cu totul deosebit de *colăcer* sau *colăcar* și derivă din ung. ardelenesc *kolcsár* (*kulcsár*) (< slav. *ključari* cu trecerea lui *u* în *o* și metateza proprie limbii ungurești), „Schlüsselträger“, „Kellner“, „clavicularius, claviger“, „cellarius, promus, pincerna, baccharius, cenophorus“, atestat încă din sec. XIV și existent și astăzi la Ungurii și Secuiei din Ardeal atât ca apelativ, cât și ca nume propriu (cf. Szarvas-Simonyi, *MNyISz.*, II, 467—468; Szamota-Zolnai, *MOkISz.*, 554; Szinnyei, *MTsz.*, 1245).

<sup>1</sup> O descriere a colcerițelor — tipărit greșit *Calcerițe* — la Marian, *Nunta la Români*, pp. 236—237; cf. și pp. 701, 847, 849.

**Deletnic, îndeletnic, deletnici, îndeletnici, † deletni, îndeletni, deletnicie, † îndeletici, † îndeletici, îndelete; † priiatnic, † nepriiatnic.**

Lexiconul de Buda, și după el Barcianu, înregistrează cuvântul *deleatnic* cu sensul de „occupatus negotiis, vel laboribus distentus; beschäftigt, geschäftig“.

El se mai întâlnește într'o seamă de texte vechi cu sensuri deosebite de cel dat de Lexiconul de Buda. Astfel în „Varlaam și Ioasaf“ tradus la anul 1648 de Udriște Năsturel, ed. 1904, p. 122, cetim: *Nu sânt astăzi deleatnic a purcede cu tine căc că și eu amă căzut în năpăști și suntă în grijă*, iar în „Codicele Pușcașul“ 106/4—5 (cf. C. Lacea, *Revista filologică*, I, Cernăuți, 1927, N-rele 1—2, p. 83): *Nu sânt deletnic să merg cu tine, că și eu am năpăști și sânt în grije, dar voi merge cu tine pușintel și iară mă voi întoarce acasă*. D-l Lacea, l. c., crede că aici *deletnic* înseamnă „fără lucru, neocupat, a avea timp“.

Dar, fără îndoială, cuvântul nostru nu poate fi despărțit de srb. *djelatnik* 1. „dies profestus“; 2. „operarius“ „Arbeiter“, derivat din *djelati, djeljati* „facere, agere, laborare“, „fabricari“, „dolare, sculptere“, „laevigare, polire“, „caelare, incidere“, „admonere, + -*nikū*<sup>1</sup>. Ca derivare *deletnic* ne reamintește pe † *clevetnic* < v.-bg. *klevetūnikū* și † *priiatnic* și *nepriiatnic* (*Cea mai veche carte Rákóczi*, 39 r<sup>o</sup> 10 și 55 v<sup>o</sup> 12), care iarăși ne dovedește că derivarea lui *prieten* < v.-bg. *prijatelj* (cf. mai pe urmă Tikin, *DRG.*, 1252) nu este corectă. Sufixul *-nikū* presupune un derivat anterior cu *-inū* și într'adevăr există un derivat *prijetīnū* „annehmbar, angenehm“ < part. *prijetū* al lui *prijeti*, cf. rus. *prijátnyi* (vezi W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, vol. I. ed. 2, Göttingen, 1924. pp. 533—534, § 481). A. Meillet, *Le slave commun*, Paris, 1924, p. 229, § 291, scrie: „Un dérivé en *-inū* indique la possi-

<sup>1</sup> *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, Zagreb, 1884, II, p. 439—440: cf. și Berneker. *SEW.* 194.

bilité : *prijetînă* „acceptable, agréable“, de *prijetŭ* ; *neizdrečenînă* „indicable“<sup>2</sup>), de *izdrečenŭ* „dénoncé“ ; etc.” Peste o formă *-înă*, în același chip a fost derivat deci atât *klevetînîkŭ* < *kľivati*, *kľujo* „hacken, picken“, care a dat și pe *kleveta* > rom. *clevetă*, plur. *clevete*, iar de-aici sg. reconstruit *clevet* (cf. Vondrák, o. c., I, p. 588, § 555), cât și *dĕlatinîkŭ* < *dĕlatinŭ* (cf. srb. *djelatan*, *djelatna* „dies ferialis“, „dies feriatus“ și „dies negotiosus“, „dies actionis“, *Rječnik*, II, p. 439).

Acest slav. *dĕlatinîkŭ* a putut să însemne nu numai 1. „cel ce lucrează“, așa dar „occupatus negotiis, vel laboribus distentus“, ci și 2. „cel ce poate lucra“, cf. srb. *djĕlatnik* „ziua de lucru” s. „în care se poate lucra“.

În pasajele „*Nu sânt astăzi delectnic a purcede cu tine*“ și „*Nu sânt delectnic să merg cu tine...*“ *delectnic* înseamnă prin urmare „sânt disponibil“, „pot să...“ Acest sens s'a dezvoltat din propoziții ca „*Acestea să faci când ești îndelectnic* (= „poți să lucrezi“, „ești disponibil“) și *nu lucrezi*” (*Mărgăritare*, a. 1746, ap. Tiktin, DRG., 797), precum și „*Mâne sânt dilectnic*“ (*Pamfile, Jocuri de copii*, II) și „*Dacă a isprăvit și este dilectnic* (= „poate să lucreze“, „este disponibil“) *mai ară și pe la alții*” (*Pamfile, Agricultura la Rom.*, p. 63).

Având în vedere aceste fapte, verbul *îndelectnicî*, întrebuintat mai ales ca reflexiv, *a se îndelectnicî*, ca și forma secundară *îndelectnicî* „seine Zeit auf etwas wenden, sich damit beschäftigen“, „ich finde Zeit, ich beschäftige mich“ este, evident, un derivat din *delectnic* sau *îndelectnic*, cf. exemplele : *Acesta se îndelectnicîa cu ogari* (Moxa, 393/6). *Gospodina se îndelectnicește cu culesul morcovilor* (I. Ionescu, C. 237). *Îndelectnicindu-se la cetirea unei scrieri de moral* (Marcovici, D., 21). *N'am avut vreme pentru aseme-*

<sup>2</sup> Dintr'un v.-sl. *prietînŭ* a explicat rom. *prieten* și Th. Capidan la cursurile sale, înainte de apariția lucrării lui Meillet și a lui P. Skok, *Des rapports linguistiques slavo-roumains*, III, în *Slavia*, IV (1925) (cf. *Dacoromania* IV, 1262).

ne lucru, cu care numai în ceasuri slobode este cuiva iertat a se îndeletnici (C. Negruzzi, II, 169,9).

În pasajul : *și când vei să să faci judecată, să te delectnicești de mânie și de lene, căci omul cel mândros și cel leniv os nici-o dreptate nu face săracului* (Gaster, *Chr.*, I, 169), interpretat de Gaster „se désaccoutoumer“, iar de Pușcariu, *Dacoromania*, I, 232, „a se despărta, a se desbrăca (fig.)“, ar putea fi vorba de un sens ulterior, dezvoltat prin etimologia populară, care a putut simți în *deletnici* un compus cu *de* : *de* + *letnici*. Dar acest sens a putut să existe, alături de cel dintâiu, chiar și în radicalul slav., cf. srb. *djelutan*, *djelatna* „dies ferialis“, „dies feriatius“ și „dies negotiosus“, „dies actionis“ (*Rječnik*, II, p. 439), așa dar la început „zi în care poți lucra“, de-aici : 1. „zi în care ești disponibil, ești liber, zi de sărbătoare“ și 2. „zi de lucru“.

Sensul (transitiv și absolut) „îndeletnicește, adică înlesnește altuia o treabă“ și (reflexiv) „se îndeletnicește, adică se înlesnește la o treabă, la o plată de bani, o urmează cu înlesnire“ date de I. Goleșcu, *C.*, I, s'a dezvoltat din cel dintâiu după analogia lui *a avea*, *a ține* *îndelete* = „a avea, a ține la îndemână“.

Forma *a se îndeletni*, vb. IV-a, ; *Mihail se îndeletni* *cu jocurile* (Moxa, 387,33) derivă dintr'un slav *dēlatinū*, pentru care cf., cum am amintit, srb. *djelutan*, *djelatna* „dies feriatius, dies ferialis“ și „dies negotiosus, dies actionis“, deci cu două sensuri cu totul deosebite.

*Indeletici*, vb. IV-a, Varlaam, *Caz.*, 45, ap. Tiktin, *DRG.*, 797, poate fi o greșală de tipar ori o modificare a lui *îndeletnici* sub influența lui *îndelete*.

Același lucru trebuie să-l spunem și despre *indeleci* din propozițiunea : *Și de multe ori îi privi* *cu ochii sâmbătorii și pre ingeri și pre draci și cum să grijesc îndeletindu-se cătră viață omenească, cineș de ei rădicându-se să-i întorcă în partea sa* (E. Simionescu, *Monumente Literare vechi, Codicele de la Cohalm 1592*, Iași, 1925, p. 56).

Ar rămâne să cercetăm acum dacă există vreo legătură între *deletni*, *îndeletni*, *deletnici*, *îndeletnici*, *deletni*

cie etc. și *îndelete*, cum afirmă Cihac, II, 93, care-l derivă, și el, din slov. *dělo* „opus, res“, *dělati* „laborare“ etc., fără a cunoaște însă pe srb. *djelatnik*, *djelatan*, *djelatna* de la care trebuie să pornim ca să le explicăm pe cele dintâiu.

După Tiktin, *DRG.*, 797, forma originală de la care trebuie să pornim pentru a explica toate formele date mai sus este *îndelete*, explicat: < *inde* + *libita*, *-orum* „plac“. Dar *libita* ar fi dat cel mult \**leute*, cf. *preut* (Pușcariu, *Dacoromania*, I, 232).

Pușcariu, *Dacoromania*, I, 232—234, deși amintește de legătura pe care o face Cihac între cuvintele tratate mai sus și *îndelete* (p. 232, n. 1), totuși nu insistă mai amănunțit asupra ei, ceea ce ne face să credem că el consideră pe *îndelete* de cuvânt deosebit, derivând din alt radical. El vede în partea flexionară a lui *îndelete* pe slav. *lětě*, forma flexionară a lui *lěto* „an, vară“ și „vreme“, „Χρόνος“, „tempus“ (cf. băn. *lecie* „vreme, timp“, *letinic* „molatec“ la E. Novacovici, *Cuv. băn.*, 1924, p. 13), iar *a lucra pe îndelete* crede că ar însemna „tot anul“, „cu răgaz, încet“.

Tot așa mi se pare că judecă și G. Weigand, *Balkan-Archiv*, III, 218, care, pornind din locuțiunile *a merge la lete* și *îndelete* în care *la lete* și *îndelete* se pot traduce cu „langsam, gemächlich“, îl derivă: < gheg. *lete*, to. *lehetē*, „leicht, bequem, spärlich“, *leteșim* „scarsamente“.

Fără îndoială este posibilă întâlnirea din punctul de vedere al formei a unor cuvinte cu totul deosebite ca origine. Forma lor asemănătoare pe urmă a putut să le apropie și în privința înțelesului. Totuși în cazul pe care-l discutăm, fiind prea mare identitatea de formă, și, de sens, e greu să despărțim pe *îndelete* de celelalte cuvinte de care ne-am ocupat. Intr'adevăr, *îndelete* s'ar fi putut naște din *in* + \**delate* sau \**deleate*, abstractul verbului \**delā*, venit fie direct din slav. *dělati*, *djeljati*, fie, mai curând, prin derivarea din *dělo*, *djelo* „Handlung, Tat, Beschäftigung“, care ne-a dat pe *†deală* și *†delă* (pentru forma abstractului cf. *mă pun la băute, fac pe apucate, beau pe nemâncate, so-*

*sesc pe neașteptate* etc.). Construcția i-ar corespunde unui *în lucrare*, iar sensul original al acestei expresiuni adverbiale alcătuită dintr'o prepoziție cu substantiv și schimbate mai apoi în adverb a trebuit să fie acel de „în cursul lucrărilor“, „printre lucrări“, „pe apucate” etc., cf. exemplul : *Până-și va lua de seamă îndelete în ce chip l-a omorî* (Dosorțeu, V. S., 183/2), unde în † \**deleate* poate însemna încă „în cursul lucrurilor“. De-aici a putut lua ușor înțelesul de „încet“, „cu răgaz“, cf. *Cu cojița, pe 'ndelete Vin nevesie de la râu* (Coșbuc, *Balade*, 6) ; *Pe 'ndelete începi a mi-o descoase* (Vlahuță, *Poezii*, 5).

Construcțiile *a pune îndelete* „jemandem etwas zurecht legen, ihm bequem machen“ (Barcianu), ca și *a aveà, a așezà, a țineà îndelete*, care la început au putut însemna „a pune, a așezà, a țineà în sau pentru lucrare, gata pentru a se lucrà“, au fost influențate în mod evident de *îndemânà*, care este atât de înrudit cu acel „disponibil“ (= „pot să fac ceva“, dar și „la dispoziție“, „zur Hand“), despre care am vorbit mai sus. Așa pot fi înțelese exemplele : *Acolo țin îndelete fânul pentru vite* (Viciu, *Glosar*, 52) și *Am eu ceva îndelete din casa noastră cu ce vom scăpà... și aruncă culea* (*Conv. Lit.*, XVII, 275, ap. Tiktin, *DRG.*, 797).

Tot sub influența lui *îndemânà* a putut fi analizat *îndelete* prin etimologie populară în *în - de + lete*, iar din această analiză s'au putut naște formele *a lete* (cf. *a-mânà*), *la lete*, *în lete*, *pe lete*, *cu lete(a)* „încet, cu încetul, încetinel, de tot încet, comod, mereu“ : *Am fost pe lete. Fă, umblă, lucră cu letea! Am mers în lete. Lucră tare în lete sau a lete. Mâncă, scrie la lete. Caută lucrul acesta mai cu (sau la) lete* (Pușcariu, *Dacoromania*, I, 233, care le reproduce după comunicările d-lor Petrovici și Coca și după răspunsurile la chestionarul lui Hasdeu, vol. XVIII, p. 175 și 314).

Explicația propusă în acest chip are avantajul că lămurește ivirea tuturor sensurilor lui *îndelete*, în vreme ce a lui Pușcariu și Weigand le lămuresc numai în parte.

Totuși ea nu este cu totul sigură din pricina că nu pot atesta verbul din care am presupus că derivă \**deleate*. Rămâne deci deschisă chestiunea despărțirii lui *îndelete* de *îndeletni*, *îndeletnici*, *îndeletici*, *îndeletci*, etc.

### Doichișel.

*Doichișel* din versurile „cel miel sugărel, berbece *doichișel*“, citat de V. Bogrea, *Dacoromania*, II, 443, dintr'un „Colind de copil“ (*Arhiva Dobrogei*, II, p. 68), interpretat „de lapte“ și explicat : „din sl. *dojčiti* „a alăptă“, de unde și *doică*“<sup>1</sup>) este într'adevăr *ochișel* cu *d* protetic obișnuit în versurile populare și cu diftongarea lui *o* înainte de *ch*, cf. *oichi* < *ochi* etc.

### Fercheș, ferchezui, (ferchezuit,-ă ; ferchezuială).

*Dicț. Acad.*, II, 97 atestă adjectivul *fércheș*, -ă (f a m., cu deosebire despre bărbați) cu sensul de „pimpant“, „curățel, spălățel, sclivisit“, iar în privința originii constată că „etimologia e necunoscută“ și ne trimite la *ferchezui*, care nici el nu este explicat.

Cred că avem de a face cu ung. *fehérkés* sau *fejérkés* „albenet“, „albiu“, derivat din *fehérke*, *fejérke*, diminutivul lui *fehér*, *fejér*, propriu „alb“, apoi „albituri“, „vestiminte curate“, „premenele“, „schimburi“,<sup>2</sup> cu contragerea vocalelor mediale după dispariția lui *h* sau *j*<sup>3</sup>.

*Fercheș* poate fi element popular introdus în vechiul regat prin coloniile de Ciangăi și Secui așezate acolo și însemnând pe cel „îmbrăcat în albituri“ sau „veșminte curate“, „premenit“, „schimbat“, în urmare „gătit frumos“.

<sup>1</sup> Din slav. *dojka* „Amme“, iar acesta din *dojiti* (pol *doić*, os. *déjić* etc.), v. Berneker, *SEW.*, 205, unde nu se găsește sl. *dojčiti*. — N. D.

<sup>2</sup> Szinnyei, *MTsz.*, I, 554.

<sup>3</sup> Cf. *Ferești*, *Fierești*, *Ferihaz* etc. (< *fehér* s. *fejér*).

„dichisit“, „sclivisit“, ori orășenesc, introdus prin bărbieri, și să însemneze „pudrat“, „sulimenit“, „gătit frumos“, „sclivisit“ (cf. *fehértő* „blanc de fard ou de perle, blanc d'Espagne“).

Evident și pentru explicarea lui *ferchezui*, vb. IV-a (cu derivatele: *ferchezuit*, -ă; *ferchezuială* s. f.), trebuie să pornim de la același radical, presupunând un derivat unguresec cu sufixul -z: \**fehérkez-* sau \**fejérkez* (cf. *fejéreszik*, *fehéredik*, *fejéredik* „albico, albesco“, „weiss werden“), „a (se) îmbracă în albituri“ sau „veșminte curate“, „a (se) premeni“, „a (se) schimbă“, apoi, prin extensiune, „a (se) găti frumos“, „a (se) dichisi“, „a (se) sclivisi“ și, în urmă, figurat, „a bate (pe cineva)“, „a-i trage (cuiva) o bătaie, o ferchezuială“, (cf. *a coase*, *a cârpi*, *a chel-fău*, *a dupăci* etc.); ori „a (se) pudră“, „a (se) sulimeni“, deci „a (se) dichisi“, „a (se) sclivisi“.

*Ferchezău*, s. a., „ciomag“ pare a fi un derivat românesc din sensul figurat de „a bate“ al lui *ferchezui*. Un ung. *férkező* cu sensul „priboiu“, pe care-l dă ca etymon pentru acest cuvânt A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 279, nu e cunoscut de dicționarele ungurești. „Priboiul“ se numește *domborító*, *lyukasztó vas*.

Deși acceptabilă din punct de vedere formal, se poate admite numai cu greu ca înțeles explicarea dată de A. Scriban. I. c., pentru *ferchezui* 1. „a ciomăgi“ din ung. *férkez(ik)* „a se apropia, a ajunge la cineva“, „a găsi posibilitatea de a ajunge la cineva“, „a se îmbulzi“, „a se înghesuși, a se vâri“, care se întrebunțează numai reflexiv și intransitiv și derivă din ung. *fér-* „a încăpea“, (cf. *a-l ajunge pe cineva cu ciomagul*), iar cea propusă pentru *ferchezui* 2. „a dichisi“: < ung. *felkendözni* „a îmbrobodi“, este imposibilă din punct de vedere formal (cf. *chin-deu*, *tindeu* < ung. *kendő*).

Dacoromania V

392

## Ferie (herie); ferăie (herăie).

În Transilvania se mai întrebuintează încă măsura de capacitate numită *ferie* (rostit: *féri-ie*, *héri-ie* sau *şeri-ie* şi *férie*, *hérie* sau *serie* şi *séră*), care din punctul de vedere al mărimii cuprinde 10 cupe (*Economia*, a. 1806, 170/1 sau „acaua“, deci o vadră, dar o avem şi cu sensul de „baniţă“, „vas (măsură) de 20 litri sau ocale” în jud. Mehedinţi (A. Scriban, *Arhiva*, XXVIII—1921, 71; rev. „*Tudor Pamfile*”, a. 1923, p. 105).

Cuvântul este vechiu. Se găseşte, ca măsură de capacitate, încă din sec. XVII (pe la 1650): „După aceste, după toate aceste svădzi şi bătai ce-am avut, au venit Ion Bălan la noi în Dorna, şi ne-mă împăcat la casa vătămanului, şi denainte giuraţilor şi denainte a tot satul, *ş'amă dat şi heria, vr'o patru cincii herăi de mied*” (N. Iorga, *Doc. Bistriței*, I, 99; *Hurmuzaki*, XV, 1179).

Se găseşte apoi în Lex. Budan „*ferie* Φερίε urna, amphora; veder; der Eimer”, care o derivă din *seria*; în *Economia* de la 1806, l. c., i se precizează mărimea: „Unii... înir'o bute de zeace acao (*patruzeci de veadre sau ferii ardelenesti*) bagă o cupă” (cf. şi S. Mândrescu, *Lit. şi ob. pop.*, Bucureşti, 1892, p. 241; *Şez.* I, 108), iar în *Dicţ. Acad.*, II, 104 şi 388, ni se mai dau şi alte atestări. Se mai cunoaşte şi diminutivul *feriuță* s. f. (cf. Mândrescu, o. c., 161/7 şi *Dicţ. Acad.*, II, 104).

Ca şi A. Scriban, *Arhiva*, XXVIII—1921, p. 71,<sup>1)</sup> pornind din sensul „ocă de tinicheă”, întrebuintat în Gorj, şi cel de „baniţă ferecată” din Mehedinţi, regretatul coleg V. Bogrea, *Anuarul Inst. de Ist. Naţ.*, Cluj, II—1923, Bucureşti, 1924, pp. 347—348, afirmă: „Adevărata-i origine [a lui *ferie*] trebuie căutată, fireşte, în rom. *fier*“, arătând că

<sup>1)</sup> „*Ferie*, *herie*, *ferăie* şi *herăie* vadră şi taxă în vechiul drept, vine de la *fer*, *fier*, ca *arămie* şi *lemn* de la *aramă* şi *lemn*. Şi azi în Mehedinţi *ferăie*, *baniță ferecată* de 20 ocale, ca şi *acov* şi *demerlie*, tot vase ferecate”.

„ocaua lui Cuza erà făcută din *fier*, spre deosebire de *bârdac* [= turcismul *bârdac*, *bârdacă*], care erà din lemn” și citează și alte cazuri din diferitele limbi, în care măsurile de capacitate se numesc după materia din care sânt făcute.

Dar Bogrea nu încearcă să explice forma cuvântului, felul cum și-l închipue el pe *ferie* derivat din *fier*: cu *-iu* ca *auriu*, *argintiu*, *arămiu* etc., ori cu *-ie* (cf. *arămie* < bg. *aranija* „căldare mare”, apropiat prin et. pop. de *aramă*, deci cu *n* > *m*, cf. *Dicț. Acad.*, I, 220). Sufixul *-iu* însă arată o asemănare în privința colorii, iar *-ie* din *arămie* este împrumutat așa. De altfel sufixul nostru *-ie* este accentuat, în vreme ce *ferie*, cel puțin în Ardeal, n'are accentuat pe *ie*. Explicarea dată de Bogrea deci nu mi se pare convingătoare și voi încercă alta.

Cred adecă că *feria* noastră nu se poate despărți de ung. vechiu *férő* „Fassungsraum” (Szarvas-Simonyi, *MNytSz.*, I, 825), care se întâlnește de obicei în formele *férőjü*, *férejü*, *fére*, înțelegându-se „pământul [*föld*] care încapă o anumită cantitate de sămânță”; *minthogy a processusunk elromlott volna, accedáltunk s megigértük a 90 köböl férejü földet* = „deoarece ni s'ar fi stricat procesul ne-am învoit și am făgăduit pământul care cuprinde 90 câble”, adecă „pământul de 90 câble s. ferii” (Szarvas-Simonyi, l. c.); *két véka férőjü (férejü, féreje, fére) föld* = „pământul în care încap două vedre de sămânță” (Secuime); *három véka fére* [mai rar *féle*, dovadă că sensul cuvântului s'a întunecat] *föld* = „pământul în care încap trei vedre de sămânță”; în sfârșit *öt véka férét*, (Treiscaune) fără *föld*, = „de cinci vedre” s. „ferii”.

Forma din urmă, în care a dispărut *föld*, ca și *féle* cu fonetismul modificat, ne arată că cuvântul, din adjectiv, s'a schimbat în substantiv, menit să însemne o măsură de capacitate, iar *véka* (> rom. *vică*, cf. S. Măndrescu. *Ung.*, 117) a rămas un fel de atribut menit să determine mărimea măsurii. Fiind, împreună cu *köböl* care are aceeași mărime, un atribut constant al lui *férőjü*, *féreje*,

*fére*, s'a putut ușor omite (cf. *văr* și arom. *cusurin văr* < *consobrīnus verus*, *pucioasă* alături de *piatră pucioasă* < *petra \*puteōsa*, *fedeleș* < ung. *fedeles* „tectum habens“, sc. *fedeles kupa*, etc.).

Pentru forma anterioară acestui stadiu este deosebit de instructiv exemplul care urmează: 2 *vărămaș mi i-au* (= „mi-au“) *tăiat via de 60 de hieri*, 3 *mi i-au* (= „mi-au“) *vărsat 100 de heri de cin noaptea* (N. Iorga, *Stud. și Doc.*, XIII, 85).

Cuvântul unguresec explică pe cel românesc nu numai din punct de vedere semantic, ci și formal: *féreje*, *fére* dă în românește tocmai *ferie* și *ferie* s. *feré*.

Ar rămâne să cercetăm acum numai dacă transilvăneanul *ferie*, explicat astfel, este identic cu vechiul *ferie* (*herie*) sau *ferâie* (*herâie*), plur. *ferii* (*herii*) sau *ferâi* (*herâi*), formele la care se pot reduce numeroasele grafii și transcrieri ale acestui cuvânt (*ferie*, *ferăe*, *ferăi*, *ferăiu*, *fierăi*, *fierăiu*, *feruin*, *ferăeiu*, *feriui*, *feréiu*, *ferâiu*, *fierăia*, *feréon*, *herăe*, *herău*, *herăia*, *hierăia*, *herăia*, *hărăiu*, *haraia* etc.) apropiat „de câte-un cuvânt de-acasă (*fier*, *feri*)“<sup>1</sup> și considerat de unii ca o instituțiune de drept identică cu slavul *zavězka*, un fel de „legătură“, cum și este numită, o „chezăsie“ pentru ținerea cuvântului dat și pentru a pune capăt procesului, de alții ca „amendă“, „birsag“ (ung. *birság*)<sup>2</sup>, cf.: *Ce vor hi gloabe ferii să aibă treabă* [= să le încaseze] *Vlădica* (Doc. ap. Melchisedek, *Chronica Hușilor*, 32. a. 1621; *S'a pus heria 12 taleri în visteria domnească* (Doc., *ibid.*, a. 1646)<sup>3</sup> etc.

I. Bôgdan, ap. Xenopol, în *Arhiva* — Iași, I, p. 631.

<sup>1</sup> Pentru „extraordinara sovăire în transcripția“ acestui cuvânt, cf. V. Bogrea, o. c., p. 349.

<sup>2</sup> Asupra interpretărilor date acestei instituțiuni de deosebiți oameni de drept cf. V. Bogrea, „Anuarul Inst. de Ist. Nat., Cluj, II—1923, pp. 345—350, și D. Mototolescu, *Revista Arhivelor*, I—1924, Nr. 1, pp. 109—115.

<sup>3</sup> *Dict. Acad.*, II, 387.

îl derivă pe acest din urmă din turc. *vereje*, dat. lui *vere*, din care este și *veresi*, originalul românescului *veresie*.

Cuvânt turcesc este *ferăie* și pentru I. Nădejde, *Viața Românească*, I, 414, n. 1. Ghibănescu, *Arhiva* - Iași, XX, 67, îl derivă din *fier*, cu suf. *-ise* (din *cetățuie*, *ferestruie*, *cărăruie*), putând fi vorba de „*fierul*” sau „*hierul Țării*” (la Ureche), cf. și „îl cunosc după fier” etc. Dar mai întâiu grafia *Феруио* pe care se întemeiază această explicare, nu este sigur că trebuie cetită *feruiu*. Ea se poate ceti și *ferăiu* sau *feriui*. Apoi sufixul *-uie* ar fi trebuit să se păstreze.

În sfârșit V. Bogrea, o. c., p. 350, presupunând ca originală forma cu *-uie*, ca și Ghibănescu, îl derivă din pol. *feruje*, de la *ferowac* „pronocer la sentence”, *ferowac*, *-owal*, *-uje* „durch gerichtlichen Ausspruch bekräftigen, befestigen” și-l consideră de „un pendant profan al cunoscutului vr. *veruie*, „Crezul”, din limba bisericească : „... și aceasta o mărturisim tare în credința noastră, unde cetim *veruic*”, spune Varlaam (*Cazania*, ed. „Socec”, p. 16 : cf. și Pușchilă, *Molitvenicul lui Dosoftei*, p. 60 : „*Věru*▲ e numit simbolul credinței după cuvântul cu care începe în slav. : *věruju* = cred“...”).

Însăși paralela, pe care ne-o dă Bogrea, ne arată însă că și în acest caz *-uie* trebuie să se păstreze. De altă parte am văzut că cetirea *feruie* nu este sigură ; în orice caz, cum arată celelalte grafii, mult mai numeroase, nu este cea originală. În sfârșit înțelesul cuvântului nu este cel de „sentință”, cum am așteptat, ci de „chezășie”, „garanție” ori de „birșag”.

Toate aceste observații ne fac să ne îndoim în explicarea, altfel foarte ingenioasă, a lui Bogrea și să ne întoarcem la părerea d-lui N. Iorga, *Hurmuzaki*, XV, 1179, n. 1. care, în legătură cu documentul de la 1650 („... *ș'amă dat și heria, vr'o patru cinci her-i de mied*“), zice : „Se vede deci că înțelesul primitiv al herăii sau ferăii e un vas, ca „berbânta”. Și cum „a-și da berbânta” a ajuns a însemna a-și face plata la întrarea într'o breaslă de

meșteșugari, astfel a „pune herâie“ a însemnat cu vremea a făgădui amendă, dacă se calcă o învoială” (cf. și *Bulletin de l'Inst. pour l'étude de l'Europe sud-or.*, I, p. 53, și, independent, A. Scriban, l. c.).

Evoluția semantică ar fi identică cu a lui *găleată* „un fel de dare, pe vremuri, mai cu seamă pe cereale, introdusă de Mihnea Vodă“ (*Dicț. Acad.*, II, 215; cf. și *găletărit*), *câblă* „o dijmă în grâne“ (Const. C. Giurescu, *Organizarea financiară a Țării Românești în epoca lui Mircea cel Bătrân*, București, 1927, p. 19; cf. și *câblărit*, *Dicț. Acad.*, t. I, p. II, 9) și *vadră* (cf. *vădrărit*, *vedrit*, ap. Tikin, *DRG.*, 1706 și 1725).

Pentru a explica pe *feriie* (*heriie*) și *ferâie* (*herâie*), la nevoie chiar și pe *feruiu*, din punct de vedere formal, trebuie să pornim de la formele ungurești *ferőjü* și *fereje*. În forma *fèriie* (*hèriie*), alături de transilvăneanul *fèriue* (*hèriue*) și *fèrie* (*hèrie*), accentul a putut să se deplaseze ușor după analogia cuvintelor românești în *-ie* sau *îie*.

### Foroșag.

Cum îmi comunică Iustin Sohorca, în Sângeorz-Băi (jud. Năsăud) *foroșag*, s. a., înseamnă „fel“, „formă“ (cu privire la firea sau naturelul cuiva): *Așa i* (= „îi este“) *foroșagu*: *numa la făgădău să nu margă, că numa o vorbă îi trebe și-i pozna gata*. În *Dicț. Acad.*, II, 160, se dă și forma *forosâg* (cred, greșit în loc de *foroșâg*), s. a., „feliușag“ (Munții Sucevii, Moldova), *Șez.*, II, 227/33.

Cuvântul derivă din ung. *forróság* „fierbinteală“: cf. din același radical ungurese și *forostni* < ung. *forraszt*.

### Fufează (fufază, fofează): fofelnită.

De mult urmăresc acest cuvânt, pentru care nu știu să se fi dat o explicație acceptabilă până acum, cea a lui Cihac, II, 500, care se gândește la ung. *fokasz* „échelle“, nefiind convingătoare.

Cred că sensul original al radicalului acestui cuvânt trebuie să fie cel de „a suflă“ pentru motivul că cele mai multe din sensurile actuale se rapoartă la ideea „suflatului“.

1. Dintre sensuri, cel mai vechiu pe care-l întâlnim, este cel de „braț mic al sfeșnicului“ (*Palia* a. 1582, *Biblia* a. 1688, *Ex.*, XXV, 31—37 și XXXVII, 17, Iorga, *St. Doc.*, XIII, 256, a. 1765, Orăștie). Dar în textul grecesc corespunzător găsim cuvântul *καλαμίσχος* iar în cel latin pe *calamus*, fiind vorba de un „tub“, de o „trestie“ sau „fluer“, căci brațele mici ale sfeșnicelor erau într’adevăr găurite. În textul slav găsim pe *větvu* „ramură, cracă“, „Zweig“ un derivat al vechiului slav *vějati* „wehen“, „a suflă“<sup>1</sup>, sens care ne reamintește în același timp *fofeaza* 1. „ramura“ sfeșnicului și 2. „ramură, mlădiță, vlăstar, butaș“, ung. „sarjadók, hajtás“ (I. Gheție, *Dict. rom. magh.*, Budapest, 1896, p. 149).

2. Prin extensiune din sensul de „braț“, „ramură a sfeșnicului“ s’a născut cel de „un fel de lampă mică, fără sticlă“ (Viciu, *Gl.*).

Celelalte sensuri date de *Dict. Acad.*, t. II, p. 152, se pot așeza deci în felul următor :

3. „Tubuleț de coajă de salcie, în care se suflă, spre a produce un sunet“, „fliscoae“, „fiștigoae“ (Com. I. Panțu).

4. Figurat, prin asemănare și extensiune, „bucium“, adecă „petec de pânză curată, răsucit în formă de sul și uns cu ceară galbenă, care, aprins la un căpătâiu, se bagă în urechea celui despre care se crede că i-a intrat un greier în urechi“ (Marian, *Ins.*, 538).

5. Tot la „suflăt“ se referă și sensul de „aripa morii de vânt“, deci partea morii în care „suflă vântul“ pen-

<sup>1</sup> Ungureseul *ág.* pe care-l găsim în locurile corespunzătoare din *Biblia* lui G. Heltai, după care s’a tradus *Palia* dela 1582, nu mai redă sensul original, întocmai ca și rom. „braț“ și „ramură“.

tru a o pune în mișcare și care produce „vânt” prin mișcarea sa repede (H. III, 387, 246, 38 : 4).

Numirea s'a extins apoi și asupra părților altor instrumente care se aseamănă cu aripile morii de vânt, în special când aveau o formă lătăreață (de lopată) și serveau să pună ceva în mișcare ori când, puse fiind în mișcare, produceau „vânt” :

6. „Lopățelele de lemn încrestate în două locuri, pe care se întind torturile când se pun pe vârtelniță” (Com. Marian), „fusele vârtelniței” (Damé, *Term.*, 140) și „cele două brațe ale alergătoarei (numite și *fuscei, cotoci, lăturășe*) în care sânt fixate bețele mosoarelor” (Damé, *Term.*, 141).

7. „Aripile” ferestrelor sau ale ușilor (Golescu, *I.*, 48 și 9).

8. „Tălpile războiului de țesut, tălpige” (Damé, *Term.*, 134) ; „brațele vatalelor” (Costinescu).

9. Poate „noed de ruban, pompon” (*Mon. Of.*, a. 1902, 7598).

10. *Fig.* „Femeie stricată”, mai întâiu probabil „limbută”, „guralivă” : — *Mă, bagabontule, zice, mult ai să mă traduci* (= „tradezi”) *cu toate foșezele...*” (*Niță Pitpalac și familia prin Europa*, ed. II, p. 97).

Din același radical cu cel al *foșezei* avem pe *foșelniță* : 1. „crucile vârtelniței” (pe care sânt așezate cele patru foșeze), iar de-aici *fig.* „femeie vorbăreață, limbută, guralivă” (Zanne, *Proc.*, V, 292 : *Contemporanul*, V, 297) ; 2. „limba meliței” (Damé, *DRF.* : Tiktin, *DRG.*).

Credeam la început că radicalul acestor cuvinte ar putea fi ung. *fur-* „a suflă”, de-aici \**furaz.* adj. verb. \**fuvaró* > rom. \**furăzău*, prin asimilație > \**fufăzău*, apoi, \**fuvară* > *fufară* > *fufează* > *foșează*. ca și *felează* alături de *felezău* și *felezui* < ung. *felező* și *felez-*. Dar nu m'am putut opri definitiv la această etimologie, deoarece trebuie să plec de la o formă reconstruită și să presupun prea multe treceri fonetice.

Am putea să ne gândim și la un radical onomato-

poetic născut pe terenul limbii române ori primit de la Slavi. În această direcție ne trimite *fofincă* și *fonf*, *fomf* „cel ce vorbește pe nas“ (cf. și ung. *fonf*), *fonfăi* s. *fomfoni* „a vorbi pe nas“ date de *Dicț. Acad.*, II, 152, 156 și 157<sup>1</sup>, unde se compară *făflja* „bâlbâi“, bulg. *făflū*, rut. *fóflaty*, idem, ceh. *fufnati* „a fonfăi“ pe care Miklosich, *ETWb.*, 59, îl derivă dintr'un v.-sl. *fufati* „blaesum esse“ < rad. *fufa-* (cf. și Bernecker, *SEW.*, 287). Și în acest caz este vorba adecă de „suflatul“ pe nas în cursul vorbirii.

Radicalul care a putut da naștere lui *fofează* mi se pare însă că este altul. Din v.-slav. *vějati* „wehen“, din care s'a născut și *větvū* „fofează, ramură, cracă“, derivă rus. *vijuga*, iar alături de acesta ori prin onomatopieie, s'a dezvoltat rut. *fuha* „viscol“, „Schneegestöber“, *fuhati* „kräftig schleudern, werfen“, *fufelja*, *fufelicja*, *fuflovicja* „Üngestüm mit Schneegestöber“, „heftiger Staubwind, Gestöber“ (cf. Miklosich, *ETWb. sl. Spr.*, 59 și 387; Żelechowski, *R.-d. W.*, II, 1031). Nimeni nu va putea tăgădui asemănarea dintre rut. *fufelja*, *fufelicja* și rom. *fufulă* „a ninge cu fulgi mari și deși“ (*Dicț. Acad.*, II, 184) și *fofelniță*, în care sufixul a putut fi modificat sub influența lui *vârtelnită*. De asemenea, oricine trebuie să recunoască că toate sensurile date pentru aceste cuvinte se reduc la „vânt“, „suflare“.

Din radicalul rutean sau slav. onomatopEIC *fuha*, *fuhati* (cf. mai ales „aripile“ morii de „vânt“) a trebuit deci să se desvolte *fufează*. primind sufixul *-ează*, întocmai ca și *sfârlează* < slav. \**vrŭliti* din *vrŭlŭ*, *hrŭlŭ* „iute, repede vehement“ (bulg. *hrŭl(j)am*, sârb. *vrŭjiti* „azvârli, aruncă“), care primind pe *z-* din onomatopeul *zvâr!* se-a dat pe *zvârli* și *azvârli* (cf. și *sfârlă* și *sfârloagă*; Tiktin, *DRG.*, 1417—1418, *Dicț. Acad.*, I, 395), *scâlciază* < bulg.

<sup>1</sup> Asupra acestora cf. și V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 885, care crede că „cuvântul românesc, cu baza lui cu tot, nu poate fi despărțit de turc. *fâñ-fañ* „femme qui a une voix nasillarde“ (Zenker, 655b); cf. și ngr. *φαφούτης, ó* „édenté“, prov. *fanfan* „murmure“, it. *fanfano* „hâbleur“, etc., din familia romanică (v. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étym. française*, II, 55).

*kălčam* „verstauchen, verrenken“, refl. „sich verrenken, sich krümmen, sich winden“, sau mai exact, *iz-, iskălčam* „verrenken, verdrehen“ (Pușcariu, *Dacoromania*, III, 689—690), etc.

Un pendant interesant pentru dezvoltarea semantică a celor două cuvinte românești tratate mai sus este grecescul ἀνέμη „tournette, dévidoir“ (> arom. *aneme*, ap. T. Papa-hagi, *Images d'ethnographie roumaine*, București, 1928, p. 148, b) alături de ζνεμος „vent“.

### Fugău.

*Dicț. Acad.*, II, 185, dă două sensuri pentru acest cuvânt: 1. (Ornit.) (Sălăgiu, Bucov. și Mold.) „un fel de potârniche numită și *fugar*“, „Perdix blanche (Tetrao lagopus)“; 2. (Entom.) „insectă care se aseamănă cu țânțarul și care umblă cu o repeziciune mare pe fața apei“, numită (în Bucov.) și *gonaciu*, (în Munt.) *goangă*. Din punct de vedere etimologic, îl socotește „derivat din *fugi*, prin suf. -*ău*“, și adaugă: „Cu numirile de păsări: alb. *fuge*, sârb. *fuga*, *vuga*, n'are, probabil, nici o legătură etimologică“. Cât privește înțelesul al doilea cred și eu că este un derivat din *fugi*, prin suf. -*ău*, dar înțelesul întâiu al cuvântului nostru nu se poate despărți de ung. *fogoly* (*fogoly-madár*) „Reb-, Feldhuhn“, „perdix“, care derivă din germ. *Vogel* (cf. S. Simonyi, *Die ungarische Sprache*, Strassburg, 1907, p. 86).<sup>1</sup> Ungurescul *fogoly*, mai ales fiind apropiat de verbul *a fugi* și derivatele cu suf. -*ău*, ne-a dat mai întâiu forma *fugăi* din care, fiind considerată de plural, a fost reconstruit singularul *fugău*.

<sup>1</sup> Cf. și *raspău, raspoi* „pilă“ < ung. *ráspo, ráspoly* < germ. *Raspel* (Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvből*, p. 92; Mândrescu, *Ung.*, p. 98; A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 283.

*Ghes* (*ghes*), *înghesui*; (*în*)*dupăci*.

Nu știu să se fi dat o etimologie satisfăcătoare pentru *ghes* (*ghes*), întrebuițat de obicei numai în locuțiunea *ada ghes* (*ghes*), „ghiont, lovitură ușoară (cu cotul s. cu pumnul) în coastele cuiva“, „coup“, „Stoss in die Seite, Rippenstoss“; „îndemn, bold, zor“, „stimulant“ (cf. *Dicț. Acad.*, II, 255, și Tiktin, *DRG.*, 672, care nu-l explică) și pentru *înghesui* (*înghezui*, *îndesui*, *înghisui*, *înbisui*), vb. trans. și refl. IV-a, „(zusammen) drängen“, „stossen“, „pferchen“; „sich aneinanderdrängen“, part. *înghesuit* „gedrängt voll“ (Tiktin, *DRG.*, 812).<sup>1</sup>

Cred că la origine avem de a face cu un termen priitor la „cusut“, și anume cu un corespondent românesc (cf. *diseu* la Anon. Car. 335) al ungurescului *gyűszű*, *gyűsző*, *gyűsző*, *dészű*, *dészű* „degetar, napârstoc“ (Szinnyei, *MTsz.*, I, 766), analog ca formă lui *giurui* < ung. *gyűrű* (cf. *Dacoromania*, IV, 759—762).

A *înghesui* a trebuit să însemneze la început „a împinge cu degetarul s. năpârstocul“. Celelalte sensuri sânt ulterioare și au putut fi influențate în parte (ca și forma cu *d-*, deși aceasta ne-a putut veni și de-a-dreptul din ungurește) de deosebitele sensuri ale lui *îndesă*, cu care se aseamănă (cf. influența lui *jură* asupra lui *giurui*).

Însuși substantivul *ghes* pare a fi mai curând un postverbal al lui *înghesui*, născut după analogia locuțiunilor *a da pîteni* — *a împîteni*, *a da bold(uri)* — *a îmboldi*, *a da ghiont* — *a ghionți* etc., decât corespondentul direct al radicalului unguresc. Afară de formă (am așteptă \**ghesău* s. \**ghesou*; dar e posibil și \**ghesu* < \**ghesuu*), ne îndeamnă să credem aceasta și sensurile figurate, deci ulterioare, ale lui *ghes*.

<sup>1</sup> Cf. mai pe urmă G. Giuglea *Dacoromania*, IV, 1554: „*ghies* < lat. \**glæsu* < \**gaesulu* < *gaesum*; *ghield* < *ghies* + „bold“.

*Imbisui* este o formă iperurbanizată<sup>1</sup>.

O evoluție de sens înrudită are [*in*] *dupăci* „a coase cu al doilea rând de ață“, „a coase pe după ac“, „cu găurele“ (cf. bg. *dúpčü* [*dupčil*, *dupkál*] „höhle aus“, „durchlöchere“, *dúpka* „Loch, Öffnung“, „Höhle, Schlupfwinkel“, „Grab“)<sup>1</sup>, care — de altfel și *coase* însuși — a ajuns să însemneze (Mold. fam.). „Faustschläge versetzen“ : Tiktin, *DRG.*, 578. Din *dupăci*, cu acest nou sens, s'a născut postverbalul *dupac* „Faustschlag“: *Puse mâna pe tont, îi trânti un dupac după gât* (Bogdan, *Pov.*, 114; ap. Tiktin, *DRG.*, 587).

### Ghiosoli.

*Ghiosoli* cu sensul de „a morsocă, a trudi pe cineva“ („*Ion Creangă*“, II, 248) nu cred că are vreo legătură cu turc. *küsülü* „supărat“ (*Dict. Acad.*, II, 263), ci mai curând trebuie derivat din ung. *gyászol*- „a jeli, a fi în doliu; a fi supărat trist“; cf. și *gyász* „jale, doliu“; întristare, supărare, tristețe“.

### Hăghieciu, hăghiece.

*Hăghiece* = „hebeticiuri, vreascuri uscate, căzute din copaci („*Ion Creangă*“, IV, 251, și *Dict. Acad.*, II, 339) derivă din ung. *ághegy* „vârf de ramură“ < *ág* „ramură“ și *hegy* „vârf“ (cf. Szinneyi, *MTsz.*, I, 9), cu aspirația obișnuită și la alte cuvinte începătoare cu vocală (cf. și *ágacs* „rămurea“, „vreasc“).

<sup>1</sup> Nici din punct de vedere formal, nici semantic, nu s'ar putea explica așa de bine cuvântul românesc din omonimul secuesc *dészü*, *gyűszü* = *tűsző*, *csűsző* „pungă : șerpar, curea (lată), tăgârță“ (Szinneyi, *M. Tsz.*, II, 834).

<sup>1</sup> Etimologia < [*a coase*] *după ac* poate fi ademenitoare din punctul de vedere al formei și sensului, dar rămâne o simplă etimologie populară.

Forma *hăghiac* (Mold. nord.), *Şez.*, XXXI, 60, și A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 280, este un singular reconstruit greșit, din plur. (*h*)ăghiece, în loc de (*h*)ăghieciu.

### Hăndal, hondoală (Hăndal, Hondoḷ).

Intr'un articol cu titlul „*Despre t > u și dispariția acestuia în românește*”, publicat în „Omagiu lui I. Bianu”, București, 1927, pp. 137—154, ocupându-mă în trecut de *Hăndal*-ul maramurășean și de *Hondoḷ* din jud. Hunedoara, plasa Deva, afirmam (p. 149) că „în partea din urmă” a acestora este evident săs, *Dal* = „Thal”; relativ la partea dintâiu emiteam mai multe păreri, pe care acum, când am la dispoziție mai multe elemente, le pot înlocui cu o explicație mai plauzibilă.

Mai întâiu trebuie să constat că avem și apelativul topografic care ne-a dat numele proprii *Hăndal* și *Hondoḷ*.

Părintele I. Bârlea îmi comunică că în Ocna-Șugag (Maramureș) *hăndal*, s. a., înseamnă „partea de unde se scoate sare”: *mă duc în hăndal* = „mă duc la ocnă”.<sup>1</sup>

După o comunicare pentru chestionarul lui Hasdeu (XVII, 176) *Dicț. Acad.*, II, 402, ne dă forma *hondoală* s. f. cu un înțeles ceva mai vag „gaură naturală pe coasta unui deal”.

Cuvântul se găsește și în limba ungurească. După *Az osztrák-magyar monarchia irásban és képbén*, v. VI, Budapest, 1900, p. 458, ung. *handal* înseamnă în Maramureș, în general, „coloniile de muncitori erariați din co-

<sup>1</sup> În colecția sa vol. II, *Căntece populare din Maramureș*, București, 1924, p. 301, atestă și diminutivul *hăndăluț*: *Pe la noi, prin hăndăluț, Toată muta-i cu drăguț*, iar în notă explică „Hăndăluț, dim. din *handal* = partea mai îndosâtă a unui orășel”.

mune“. Evident, este vorba de *şaugăi* sau *şalgăi* (< ung. *sóvágó* „tăietori de sare“).

Mai bine sântem lămuriţi asupra cuvântului unguresc în revista *Magyar Nyelvőr*, XXXVI—1907, p. 32 (Csapodi István, *A máramarosi nyelvjárás*): „Akna-Szlatina (Ocna, Hândal) este așa numit *handal* (*hândal*) sau comună erarială, unde fiecare lot este al statului, dar este împărțit între băieși, adică *şaugăi*, care-și clădesc casa pe astfel de loturi. Nu le pot vinde, deci nici Ovreu nu poate să locuească în comună, populația toată este romano-catolică și toți şaugăii unguri, slujbașii, preotul, medicul, farmacistul, sânt de asemenea domni erariali. Am spus că întreagă populația aceasta este ungurească, deși numele de familie sânt în cea mai mare parte germane; și noi am găsit locuință în casa unui oarecare lucrător fruntaș cu numele Strempl Tóni..

Hândalul este la depărtare de o jumătate de ceas de cea mai apropiată localitate ungurească, Sighetul-Marmației, dar și de acesta îl desparte satul Slatina, ai cărei locuitori sânt două treimi Români, o treime Ovrei galitieni“.

Nu pot să precizez dacă cuvântul ne-a venit direct din nemțește ori prin ung. *handal*, dar pot să afirm că el n'are nimic a face cu germ. *Handel* cum se presupune în *Az osztrák-magyar monarchia irásban és képpen*, I. c.

Sensurile formelor românești („gaură naturală pe coasta unui deal“, „partea de unde se scoate sare“, „ocnă“) ne arată clar că este vorba de „valea din care se taie sare“, deci de săs. *Hân* (< *hân* = „hauen“) + *Dal* = „Thal“. Cu timpul, prin extensiune, *hândalul* a numit „așezarea *şaugăilor* de lângă ocnă“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

### Hatalău (hătălău).

*Hatalău, hătălău* (Mold., cu înțeles peiorativ) = „fiicău care umblă după fete“ („*Ion Creangă*“, IV, 85 și *Dicț. Acad.*, II, 378) derivă din ung. *hátaló* „cel ce călărește“

< *hátal-* „a călări” cu sens peiorativ; cf. *se călăresc vacile* = „le apucă de goană”); cf. și *futalău, futălău*.<sup>1</sup>

### Hedeșel.

*Hedeșel, -ică*, adj., din *Boii mândrei hedeșei Căra-ur lupii cu ei, Că eu m'oiu cără cu-a mei Batăr îs cam mititei* (I. Bârlea, vol. II, *Cântece poporane din Maramureș*, București, 1924, p. 256) nu derivă din ung. *helyes* „plăcut, frumos”, cum crede Bârlea, l. c., ci din *heghes* „cu coarnele înalte, ascuțite și date pe spate” < ung. *hegyes*. cf. S. Mândrescu, *El. ung. în limba rom.*, București, 1892, p. 79—80, și *Dicț. Acad.*, II, 384.

### Herleş-ă.

*Herleş, -ă*, adj. = „(Om s. animal) cu picioarele strâmbe” (*Dicț. Acad.*, II, 388, Huniedoara). Cunoscut din ținutul Năsăudului, unde se întrebuintează atât cu privire la picioare, cât și la coarnele vitelor. Derivă dintr'un ung. *\*herelös* < *herés* „coios” (< *here* „coiu”, „boașe”) + *herél-* „a cocoși” și „a jugăni”. Este un derivat asemănător lui *dugleş* < ung. *döglös* < *dögös* (cf. *diug* < *dög*) + *dögöl-* „Coișii sau „boșorogii” umblă de obicei cu picioarele depărtate, încât fac impresia că sânt strâmbe.

### Hopritan.

*Hopritan*, s. a., este „un joc de cărți” (Gherla, Năsăud). Derivă din ung. *oplitán, applitán, applitány*; cf. și slovac. *aplitán*, germ. *aplitán*, lat. *aplitánium* „eine Art des Kartenspiels” (< it. *napoletana* „Stich von drei Sieben oder von Ass, der Sieben und der Acht (im Kalabresella-spiel)”, poate prin germ. *\*ein napolitan(er)* — (Gombocz-Melich, *MEtSz.*, 111).

<sup>1</sup> Explicarea dată de A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 280: < ung. *hálótárs* „tovarăș de dormit”, este imposibilă din punct de vedere fonologic.

## Horpos.

După niște comunicări din Sălăgiu și Bihor venite la chestionarul privitor la „cal“, *horpos*, s. a., înseamnă „deșert, flămânzie, slăbie, stinghie la cal“. Derivă din ung. *horpasz* „deșert, burtă, burduf (la om)“; „flămânzare, culic (la vite)“, ap. Ghetie, *Dict. magh.-rom.*, Budapest, 1906, p. 303; cf. și Szinnyei, *MTsz.*, I, 890.

## Iergălaș.

Cum îmi comunică învățătorul-director Iustin Sohorca din Sângeorz-Băi, jud. Năsăud, cuvântul *iergălăș*, s. a., înseamnă „larmă mare, hărmălaie“: „când cineva se ceartă cu altul sau își arată vreo nemulțămire prin vorbe multe cu ton înalt, mândros, face iergălaș“.

Cuvântul derivă din ung. *jargalás*, însemnează „Streifzug“ și este o interesantă rămășiță militară de prin sec. XVI și XVII.<sup>1</sup>

Dacă ne închipuim larma cu care intrau „galopând“ acești călăreți (*jargaló*) în satele unde bănuiau că sânt hoții și vitele furate, frica, groaza și „lărmălaia“ ce se producea când se aruncau asupra hoților ca să-i prindă, înțelegem numai decât sensul care ni s'a păstrat pentru cuvântul românesc, care n'are de a face nimic cu ung. *járkálás* „obambulatio“.

## Însăila.

Verbul *însăila* (și: *însailă*), prez. *însăiléz* (*însailéz*), *însăil* și *însăil*, cu derivatul *însăilătură*, este un termen de croitorie, însemnând „a prinde cu ață sau a coase provizoriu și cu împunsături rare“, fr. „faufiller“, ung. „fércel“.

<sup>1</sup> De sensul și importanța cuvântului unguresc s'a ocupat Takács Sándor, *Jargalás és jargaló*, în *Magyar Nyelv*, I—1905, pp. 204—213.

Tiktin, *DRG.*, p. 826, aduce acest cuvânt în legătură cu *saiâ*, plur. *saièle*, „Heftfaden“, a cărui etimologie nu o dă și pe care-l desparte, mi se pare fără destul temei. de *saiâ*, plur. *saièle*, „Art Bauernrock“, pentru care trimitte la turc. *sajâ* „Sarsche“ (cf. p. 1353).

A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 284, derivă, pe [în]săilă, *însăilătură* din ung. *szál* „ață“, „fir de ață“.

Etimologia lui Tiktin are defectul că pornește de la un cuvânt a cărui origine nu e sigură, apoi că, pentru a explica diftongul, presupune sincoparea lui *-e-* aton, și că nu explică de-ajuns evoluția sensului. Aceea a lui Scriban nu ne poate da o explicație mulțămitoare pentru „segmentarea“ lui *-ă-*. În sfârșit nici una din aceste două etimologii nu are în vedere formele cu *-e-*, care poate fi original, nu născut ulterior din *-ă-* după *-ș-*.

Pentru aceste motive cred că trebuie să pornim de la ung. *szél* „margine“. În acest caz segmentarea lui *-é-* > *-áj-* nu ne pricinuește nici o greutate, fiind un fenomen cunoscut în ungurește (cf. *szél-panna* > *szeilpanna*, Szinnyei. *MTsz.*, II, 517; *széj* = *szél*, id., ibid., 518). Sensul original al lui *însăilă* trebuie să fi fost acel al derivatului ungurese *szélel-*, și el termen de croitorie, însemnând „a trage (cu cretă sau prin cusutul cu ață albă) o linie pe marginea stofei, pentru ca să se poată țivi sau coase nasturii (bumbii) mai ușor“ (cf. Szinnyei, *MTsz.*, II, 520).

### Lepângău.

*Lepângău*, s. m., este un „nume de ocară pentru feciorul blăstămat“: *Mai de mult o fost ficiori, N'o făcut la fele hori D'amu-s niște lepângăi. Cu opincile cârtite* (= „cârpite“), *Și le stracă negândite* (I. Bârlea, I. *Balade, colinde și bocete din Maramureș*, București, 1924, p. 232).

Pare a fi mai curând ung. *lappangó* „cel ce umblă pitulându-se“, „pe furis“, „pe ascuns“, „fricos“ < *lappang-* „a se pitulă“, „a sta ascuns“, „a umbla pe furis“ > *\*lăpângău* > *lepângău* (cf. *halastó* > *heleşten*, *mállasztó* *Dacoromania* V.

> *melesteu* etc.) decât *lepegö* „tardiloquus“, „hebes lingua“, „gângav“, „bâlbăit“ < *lepeg-* „balbutio“, „stottern“, care totuși a putut să-l influențeze pe cel dintâiu din punct de vedere fonetic.

### Prebăt (preabet).

În poezia „*Izvor de apă-vie*“ de G. Coșbuc, publicată în „*Tribuna*“, IV—1887, Nr. 145, pp. 577—578, și Nr. 146, pp. 581—582, am întâlnit cuvântul *prebăt* în următoarea propozițiune: *Și crudul craiu a pus În preabătul grădinei pândaș, iară pândașul Nici somn n'avea, nici pace, căci Sânger, pătimașul A prins de la o vreme pe-urgat a-l bănuî, A prins apoi a-l bate, mereu a-l chinuî, Să-î spună ce om are cărări de turn aproape.*

De asemenea în *Cetină-Dalbă*, publicată în „*Tribuna*“, VI—1889, Nr. 270, p. 1074: *Și seamă să iai, Că 'n preabătul triplelor uși înflorește Un păr cu frunzișul de armă.*

Credeam la început că e vorba de un cuvânt creat de Coșbuc. L'am găsit însă pe urmă și la Frâncu-Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moșii)*, p. 104, în forma *preabet* cu sensul „preajmă“. Cuvântul este deci popular și este identic cu v.-slav. *prěbyti* „μονή, habitatio“ „Aufenthalt“ < *prěbyti* „a rămâne“, „καταμένειν“ „permanere“ (cf. Berneker, *SEW.*, 114), apropiat de derivatele cu suf. *-ci* (ăt).

### Prevedea.

Alături de *prevedea* (cu derivatele: *prevedere*, s. f., *prevăzător*, -oare, adj., contrarul: *neprevăzut*, -ă, adj., subst.) cu sensul 1. „vorausssehen, vorhersehen“, sens destul de vechiu, găsindu-se și la N. Costin (cf. Tiktin, *DRG.*, 1247—48), 2. „versehen“ (după fr. *prévoir*) și 3. „mit etw. versehen“ (în loc de *prevedea*, poate după cuvântul german, cf. Tiktin, l. c.), care toate se reduc la lat. *praevidere*, Tiktin, l. c., dă, ca fiind sensul II și III al aceluiași cuvânt, un *prevedea* intrans. „a străvedea prin

ceva“, „durch etw. hindurchsehen“ și citează exemplul : *Linxul care prevede prin trupuri ori cât de groase* (Kona-ki, *Poezii*, 251) și refl. *a se prevedea* „a se străvedea“, „durchsichtig, transparent sein, durchscheinen“ : *Musca... se lovește de pereții ce se prevăd* [sc. ai ferestrei] (Bodnărescu, *Conv. Lit.*, IV, 321) ; *Soarele rotund și palid se prevede printre nori* (Alecsandri, *Poezii*, III, 9).

Evident aceste sensuri trebuie despărțite de cele din-tăiu căci avem a face în ele cu alt cuvânt. Acest cuvânt, care lipsește din dicționarele etimologice ale lui Pușcariu și Candrea-Densusianu, probabil fiindcă a fost considerat nou și nepopular, este vechiu și popular. El se găsește, de ex., la Anon. Car. 363 : „*Prevedese* = Transparent“. Popular l-am găsit într'o poveste din 1865, publicată în „*Comoara Satelor*“, a. V—1927, Nr. 7—8, p. 94 : *Pe sabia de argint, care tăia sclipea și prin care te vedeai ca prin oglindă, era scris...* E vorba deci de un corespondent popular al latinescului *pervidēre* „durchsehen“, „durch-schauen“.

### Rămf (remf, rimpf)

Cuvântul ardelean *rămf* (*remf*, *rimpf*) este numele plantei *Aristolochia Clematidis* (fr. *Sarrasine* ; germ. *Osterluzei*, *gemeine Osterluzei*) (Panțu, *Plantele*, 235 ; Tik-tin, *DRG.*, 1318).

Ne-a venit din săs. *Rimf*[*ort*] „(Mhd. reinvar) m. Rainfarn, *Tanacetum vulgare* (an Rainen wachsend, dem Farnkraut ähnlich)“, G. Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, p. 125—126 ; după Fr. Kramer, *Idiotismen des Bistritzer Dialektes*, Bistrița, 1876—1877, p. 111, : „*Aristolochia offic.*, Osterluzei“.

### Surchidi; surchideală.

*Surchidi*, vb. IV-a, este cunoscut de popor în Muntenia și înseamnă : 1. „antreiben, hetzen“ ; „a neliniști, a turbura, a chinui“ (Pamfile, *Sărbătorile de vară la Români*, p. 2, n. 1) ; 2. „a muștra“, chiar „a bate“ (A. Scri-

ban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 284; 3. (în jocul cu *arșice*) „den Knöchel schnellen“ (cf. Tiktin, *DRG.*, 1538, unde se dau citatele necesare). Derivat din el este *surchideală*, s. f., 1. „Antreiben, Hetzen“; 2. „Schnellen des Knöchels“, „lăsare pe jos a ultimului arșic“; 3. *fam.* „bătaie“ (Tiktin, l. c.; V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 849).

Pentru a încerca o explicație, Bogrea, l. c., scrie: „Ne-am gândi la turc. *sürkedik* „maraudeur, Nachzügler des Heeres“ (Zenker, 524b)“.

Cred însă că A. Scriban, l. c., este mult mai aproape de etimologia adevărată când se gândește la ung. *szurkálódni* (*sic*) „a împunge cu vorba“. Numai cât *szurkálodni* înseamnă „a se împunge“, având sens reciproc. Forma unguerească, căreia-i corespunde rom. *surchidi* nu este deci acesta, ci *szurkod-* (cunoscut și în Secuime) = *szurkál* (> rom. *surcăli* și *surcălu* „a împunge“) „saepius pugno“, „împungo“, „a întepă“, „a împunge“, „stechen“, „piquer à plusieurs reprises, picoter, pointer“. Sensurile românești sânt figurate. Ele se găsesc întocmai și în ungurește (cf. Szarvas-Simonyi, *MNytsz.*, III, 341 și Szinnyeji, *MTsz.*, II, 612). Pentru dezvoltarea înțelesului cf. și *strămurare*, *bold*, (*im*)*boldi* etc.

### Tăpșan tăpși (tepși, tepșui); tapșă.

1. Loc plan sau neted potrivit pentru straturi: *Straturile trebuie să fie niște tăpșanuri mari* (Ionescu, *Cal.*, 14). *In grădină să nu rămâie decât numai tăpșanurile pentru fasole și curechiu* (Ionescu, *Cal.*, 47).

Loc plan, așezat, frumos: *Ungurește-om învăță, Când Ungurii-or numără Câtă lână-i p'un cârlan, Câtă iarbă-i p'un tăpșan* (Bugnariu, *Năs*). Mai ales „o mică suprafață netedă sau plană pe vârful unui deal sau munte“ deosebindu-se de *podis* care este mai mare (Tiktin, *DRG.*, 1558); „culme de deal“ (Pamfile, *Jocuri*, II, 307 și glosar); „un șes mic acoperit cu iarbă mică, mai ales pe înaș, unde iarba în genere este scurtă“; „platoul mic“ (Chirițescu, *Grânarii*); „un loc mai ridicat, dâmb“ (con-

Tömiac) : *Trage brazdă pe tăpșan* (Alecsandri, *P. pop.*, 168). *De pe acest tăpșan culminant de unde munții Săcuieni cotesc spre țara Vrancei...* (Odobescu, III, 194).

2. „Lemn uscat dinaintea vetrei focului ca s'o ție“ (Viciu, *Glosar*, în Valea Hațegului și pe Jiu : *Șezi pe tăpșan și te desculță* : Șăineanu, *Dicț. Univ.*, s. v.) ; *p. ext.* „vatra pe care se face foc în casă sau în tindă“ (H. XVII, 5) ; „vatra focului“ (Viciu, *Glosar*, Densuș, în Hațeg) ; „banc de bois“ (Damé, *DRF.*) și „corlate zidite în coș“ (Rădulescu-Codin).

Cihac, II, 619, îl aducea în legătură cu turc. *tepè* „sommets, collines“, *dux tepè* „(sommets plats) plateau“. Șăineanu și Tiktin se gândesc la un derivat din *tăpuși* (*tepuși*) pe care însă îl lasă nelămurit (Tiktin, *DRG.*, 1558 : „Warsch. Schallwort, vgl. deutsch *Tapps, tappen*“). A. Scriban în careva număr din *Arhiva* și apoi V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 851, trimite la rut. *tapčan* „Schlafbank“ (Želechowski, II, 948).

Etimologia dată de Cihac este cu siguranță greșită. Forma ruteană amintită de Scriban și Bogrea ar putea fi luată în considerare cel mult pentru sensul 2. Șăineanu și Tiktin au dreptate stabilind o legătură între *tăpșan* (*tapșan, tepșan*) și *tăpși* (*tepsi, tepșui*). Lămurind etimologia acestuia din urmă, vom ajunge s'o cunoaștem și pe a celui dintâiu.

După Tiktin, I. c., *tăpși* (*tepsi*) înseamnă „a bate cu un lemn lat etc. spre a face ceva neted sau plan și tare, a bătuci“. Același sens îl întâlnim și în rev. *Ion Creangă*, IV, 123 : „a tăpși = bătători, a așeză, netezi ceva, a tăpși mămăliga“. În unele părți *tăpși* (*tepsi*) are forma *tepsui* (*Șez. V*, 162/6, în Munții Neamțului).

Două sânt mai ales lucrurile care se *tăpșesc* : pământul (pentru strături etc.) și aluatul sau mămăliga ; cf. exemplele : *După ce am aruncat aceste semințe în pământ, trebuie să tragă cu grebla... și apoi să tăpșască cu o lopată pe de-asupra străturilor* (*Inv., Cop.*, 1878, 10, aș. Tiktin. *DRG.*, I. c.).

In unele sate din Bucovina și Moldova, precum bunăoară în Fundul-Moldovei și Rădășeni, se numește *leafa* și o lopățică mai mică cu care se tăpșește sau tepșește mămăliga înainte de ce se răstoarnă din ciau (Marian, *Inmorm.*, 200, nota 2). Când mămăliga e gata de mestecat se tepșește cu leafa (n. 5: *Leafa e lopățică*) ori cu dosul lingurei, căutând a nu o tepși de tot, dacă vrei să nu-ți rămâe copiii chelboși (Șez., V, 5/13).

Leafa, „instrumentul în formă de lopată cu care se strânge mămăliga“ se numește *tapsă* (H. X, 35), cuvânt care în ținutul Năsăudului înseamnă „cel ce umblă greu, abia-și mișcă picioarele“.

Evident, *tăpși* (*tepsi*, *tepsui*) trebuie derivat din ung. *tapos-* „calco, conculco“, „stampfen“, „a călca (în picioare), a bătuci, a apăsa, a turti“; „a triera, a îmblăți (cu cai)“; „a pași cu greutate, a bălăbăni prin noroiu“ etc. (Dicț.), ale cărui derivate au și sensul de „a tăpși (tepsi, tepsui) aluatul sau mămăliga“, cf. *tapiskál: A tészlat a tenyerivel tapiskálja* (Treiscaune); *tapiskálgat, tapicskál-gat: A nagy vizített fakalánnyal Pulutóné a puiszkát össze és hajtogatta, tapicskál-gatta* (Treiscaune), ap. Szinyei, *MTsz.*, II, 656—657.

Din punctul de vedere al înțelesului, *tăpșan* (*tepșan*) ne reamintește pe *bătătoră*, deci „terenul bătătorit sau bătucit în preajma (în deosebi în fața) unei case, (uneori sinonim cu) curte, ogradă, ocol pentru vite, loc liber înaintea cârciumilor unde se face hora, locul dinaintea porții principale a unei biserici (Dicț. Acad., I, 517), care a putut să aibă sau poate chiar mai are și sensul de „arie“, deci „loc neted și bătătorit pe care se treieră sau îmblătesc bucatele“ (cf. *Dicț. Acad.*, I, 252), iar din punctul de vedere al originii, alături de cel al sensului, pe *imaș, iamaș, iemaș, nimaș*, „islaz“, „pășune“ < ung. *nyomás* (cu *ny > i*, sau prin et. pop. < un *nimaș* analizat un *imaș*) propriu „bătătorire, bătucire, călcare“.

*Tăpșan* (*tepșan*) a trebuit să însemneze la început „locul tăpșit, netezit prin bătătorire pentru straturi, îm-

blătire etc.“, să corespundă deci unui ung. *taposó* [*föld*] propriu „[pământ] tăpșitor“, care a putut să ne dea mai întâiu forma \**tăpușău*, apoi *tăpșan* prin sincopă și schimbul de sufix obișnuit despre care a vorbit S. Pușcariu în *Contribuții la Gramatica istorică a limbii române*, p. 237 (17) (cf. ung. *badaró* > *bădăran* și *Bădărău*, ung. *süldő* > *șoldan* în loc de *șuldeu*, ung. *faltó* > *faltău* și *fallan*, *zsidó* (< p.-sl. *židovinŭ*) > \**Jidău* > *Jidov* și *Jidan*, apoi *bătălău* — *bătălan*, *lungău* — *lungan*, *codău* — *codan* etc.).

Din sensul inițial s'a dezvoltat apoi, prin extensiune, cel de „mică suprafață netedă sau plană“, în sfârșit „podiș“ în vârful unui deal sau munte.

Sensul de „vatra focului“ pornește evident tot de la lutul „bătăterit“ pentru a o alcătui. Prin extensiune, de la „vatra focului“ sensul a trecut și asupra „lemnului așezat dinaintea vetrei ca s'o ție“, deci a „prepiciului, pricipicului“ s. „prichiciului“ (cf. *Prichiciul vetrei cel humuit de care mă țineam când începusem a merge copăcel*. Creangă, *Conv. Lit.*, XV, 1, ap. Tiktin, *DRG.*, 1250, care trimite la srb. *pripečak* „Vorherd“, ceh. *pripecek* „gemauerte Ofenbank“), sens din care se poate explica ușor apoi cel de „corlată în coș“. „Tăpșanul“ sau „prichiciul“ întrebuintându-se și pentru dormit, ruteanul *tapčan* cu sensul „Schlafbank“ pare a fi luat din românește.

### Tărșej, tărșejie, tărșag.

*Tărșej* (Ms. ung. 1818, Gaster, *Chr.*, II, 126) înseamnă „tovarăș“, iar Tiktin, *DRG.*, 1565, trimite, pentru a-l explica, la ung. *társ*, idem. Corect din punct de vedere fonetic trebuie explicat din ung. *társas*. *Tărșejie* (ibid.) este un derivat al lui *tărșej*, iar *tărșag* „tovarăș“ (com. P. Nișca, Munții-Apuseni) îi corespunde ungurescului *tar-saság* „tovărășie“, derivatul lui *társas*, având o analogie, din punctul de vedere al evoluției semantice, în *soție* cu sensul de „tovărășie“ și „tovarăș“.

## Telciu (telciui).

*A se telcui* și *a se telciui* înseamnă „a se sfătui pentru o tovărășie“, „a se întovărăși“ : *Se telcuiesc la un loc* (Șez. IX, 150) ; *S'au telcuiț amândoi* (Șez., IX, 146) și probabil e un derivat al ung. *telek*, *telk-* „loc“.

## Terteleac.

*Terteleac*-ul, numit și *terteleciu*, *terteleag* și *perleleac*<sup>1</sup>, este o parte a morii; cf. *titirez*, *hădărag*, *hădărău*, *bălăiuș*, *băteală*, *bălociu* (Damé, *Term.*, 153 ; Pamfile, *Industria casnică*, 186) ; „ un sul cu măsele la moară “ (H. IV, 145) ; o parte a joagărului ; *părghie*, *pocăneà* (Damé, *Term.*, 175), cf. și Tiktin, *DRG.*, 1580, care nu-i cunoaște etimologia și care citează exemplul : *A făcut moara, [dar] nu putea să pornească terteleciul pe boabe* (RC IR., 61).

E vorba de un corespondent al ungurescului *tördelék* „instrument de sfărnat“ (cf. Szinyei, *MTsz.*, II. 790). Și sinonimele sale *hădărag* și *hădărău* ne trimit la o origine ungurească.

## Tiutiuroiu.

Intr'un articol cu titlul „*Lat. tutulus* și forme înrudite“, publicat în *Arch. glott. it.*, Torino, XX--1926, pp. 142--146, d-l O. Densusianu se întreabă : „Ce poate fi *fuluroi* „alauda cristată“, din ținutul Someșului, dat de G. Weigand, *Jahresbericht*, VI, 81 ? Să fie tot o urmă. cu fonetism alterat, a unui mai vechi \**tutur* < *tutulus* ?“

Cred că mai curând avem a face cu corespondența ungurescului *pütyör*, *pityer*, *pityér* „ciocârlie“ (*MTsz.*, II, 197) + suf. *-oiu* (cf. și *pityéreg-*, *pötyörög-*, *pityorog-* „a

<sup>1</sup> Forma *Terteleac* din : *Pe valea lui Terteleac Legai verde de uscat* (= „Via“), A. Gorovei, *Cim.*, este modificată pentru rimă.

ciripi, a piscu" etc.).<sup>1</sup> Inițialul *t* s'a ivit fie ca în *fept*, *tită* etc. (= „piept“, „pită“ etc.), fie prin asimilație la *-t-* următor.

### Vâj.

Un cuvânt, a cărui etimologie nu știu să se fi dat, este *vâj* „moșneag“, „bătrân“ (Ardealul nordic, Maramureș, Bucovina): *Fost-au vâji și babe 'n sat... Aceia să-i fi luat* (Marian, *Inmorm.*, 281). *Zise cătra vâj* (Reteganul, *Pov. ard.*, IV, 28). *Vedeà că vâjul despre plug a zis* (Reteganul, *ibid.*, IV, 29). *A dat un vâj bătrân* (*Id.*, *ibid.*, V, 36). *Intoarce vâj înapoi* (*Bud.*, *Poezii pop.*, 5).

Cuvântul *vâj* pare a fi o rămășiță din organizația militară și administrativă slavo-română a Românilor din Nord<sup>2</sup>, însemnând conducătorul militar al satului, în contrast cu *voevodul*, care erà conducătorul unui teritoriu mai mare al unei țări, și este identic cu rut. *viži* „dux“ pe care-l întâlnim într'un document de la 1467<sup>3</sup>; cf. și rus. *voži*, *idem*. Sensul a degenerat cu timpul (cf. *jupan - jupân* etc.).

### Viscoli, viscol (vicol, gigul).

*Viscoli*. vb. IV-a, 1. trans. „gegen Jdn, anstürmen, ihn umstürmen“; 2. intrans. și impers. „stürmen (vom Wintersturm)“. postverbalul acestuia *viscol* (+ *vihor*, *vi-for*), *vicol*, *gigul*, s. a. (forma: *vășcol*, Pamfile, *Agr.*, pare a fi greșită) „(Winter-) Sturm, Schnee“ și deriva-

<sup>1</sup> *Tuturoiū* s. m. este glosat de Weigand, l. c., „Haubenlerche“, deci „ciocârlie moțată“.

<sup>2</sup> Instituțiunea cnezilor, d. p., se mai găsește pe Valea Someșului în sec. XVI, cf. *Hurmuzaki*, XV, 271 (Valea Rodnei a. 1523), 681 (în Feldru, a. 1580), 792 (în Telciu, Feldru, Sângeorz, a. 1602); *Korrespondenzblatt*, V—1882, p. 86 (în Rebra, a. 1589), etc.\*

<sup>3</sup> I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 297.

tele acestora *viscolos*, -oasă, adj., „stürmisch“, *viscolitură* „vom Sturm zusammengetriebener Schnee“, pentru care vezi citate la Tiktin, *DRG.*, 1757, a fost derivat de A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 286, dintr'un presupus unguresc „\**veskölni* în loc de *vesködni*, a fi agitat“. Dar mai întâiu nu numai forma ungurească *veskölni* nu există, ci și forma *vesködni* este scrisă greșit în loc de *veszködni*, care înseamnă „a se supăra, a se necăji“ și „a supăra, a necăji“ (cf. Szinnyei, *MTsz.*, II, 971), deci „a se agită“ și „a agită“ în acest sens. Apoi etimologia propusă nu este justă. Adevăratul radical unguresc, din care derivă românescul *viscolî* și derivatele sale, este *viszkol-* (*visz-*, inf. *vinni* „a duce“) 1. „a mișcă încoace și încolo, a duce, a trage, a târi, a împinge“; 2. „a se cuibări, a se vâri, a se mișca neliniștit încoace și încolo“ (Szinnyei, *MTsz.*, II, 1006).

N. DRĂGANU.

### Mărar, proor, șir și familiile lor<sup>1</sup>.

Cu oricâtă îndoială ar întâmpina unii sau alții dintre noi etimologiile grecești susținute de C. Diculescu în DR. IV, pag. 394—516, trebuie să recunoaștem totuși că d-sa are meritul de a fi ridicat o problemă vechnică de toată atențiunea noastră. Plecând de la considerații de ordin istoric, insistă asupra faptului că în viața Daciei romane se resimte într'o măsură largă intervenția elementului grecesc. Grecii trebuie să fi fost așadară destul de numeroși în provincia aceasta. Posibilitatea unui influențe grecești asupra limbei vorbite în Dacia romană nu trebuie tăgăduită astfel din capul locului. Diculescu crede a descoperi chiar o mulțime de urme ale influenței acesteia. Dânsul adună un material bogat de cuvinte cari ar putea să-l ademenea-

<sup>1</sup> Explicările cuprinse în acest studiu au fost prezentate Cercului de studii filologice din Cernăuți, în ședințele din 27 Ianuarie 1927 și 1 Martie 1928.